

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA
KNJIŽEVNOST
IN PROSVETO

LETNIK XXXVI.

ŠTEV. 5.

MAJ 1916

Vsebina majevega zvezka:

1. Oton Župančič: <i>Tisti</i>	193
2. I. E. Rubin: <i>Velikonočna</i>	194
3. Dr. Ivo Šorli: <i>Štefan Zaplotnik</i> . (Dalje.)	195
4. Dr. Pavel Grošelj: <i>Astronomski pomenki</i> . (Dalje.)	205
5. Janko Glaser: <i>Ob povratku</i>	216
6. Fran Govekar: <i>Shakespeare</i> . (Konec prih.)	217
7. Janko Samec: <i>Ribiška</i>	223
8. Dr. Ivo Šorli: „ <i>Don Quixote de la Mancha</i> “	224
9. Mara Lamutova: <i>Breze</i>	228
9. Ivan Podrobnik: <i>Izza zavese</i> . (Konec prih.)	231
10. Književna poročila	238
J. Š—r.: <i>Carniola. Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko</i> . . .	
— Ivan Vezenj: <i>Lovrič Božo, Sveto proljeće</i> . — I. P—k.: <i>Humoristična knjižnica</i> . — <i>Književne novosti</i> .	

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 9 K 20 h, pol leta 4 K 60 h
četrt leta 2 K 30 h, za vse neavstrijske dežele po 11 K 20 h na leto.

===== Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h. =====

Izdajatelj in odgovorni urednik: Valentin Kopitar.

Upravništvo v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani, Knaflova ulica št. 5.

Lastnina in tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Oton Župančič:

Tisti . . .

Tisti, ki pobjagoslovi vse naše stvari — kdaj vznikne iz „naših“ tal?

Ta ne bo gledal, kaj je bilo, ne bo se oziral, kako je drugod.

In ne bo hotel, da bi bile naše stvari kakor so druge, da bi se kósale ž njimi.

Nego take, kakoršne so, kličejo: Blagoslovi nas!

In blagoslovljene take, kakoršne so, bodo vredne vrstnice vsem drugim.

A dotlej bodo sužnje, prežeče na milost iz tujih oči.

Poslej pa bodo vrstnice vsem drugim, brez ponosa in brez ponižnosti, pokonci pod svojim bremenom, kakor naše ženske, ki nosijo vodo na glavi in se drže naravnost, pa se prožno pričenejo in mu dadó piti, kdor jih žejen zaprosi, bodi kosec iz bližnje vasi ali neznan popotnik od bogznakod. „Hvala“. — „Bógu hvala!“ — in vse je poravnano med njima. Tako je v Beli Krajini.

In v njih blagoslovu bo svoboda naša, drugačne svobode pa nam ni čakati, zakaj vsaka bi bila vbogajme. —

Tisti, ki pobjagoslovi vse naše stvari — kdaj vznikne iz „naših“ tal?

I. E. Rubin:

Velikonočna.

In videl sem boga-človeka
razpetega na težki križ:
pod njim globoko temno brezno,
nad njim v višavah paradiz.

In kri je po vsej zemlji tekla,
iz ran ves svet je krvavel,
da zemlja vsa je onemela
in cvet na nji je ovenel.

Dve palmi sta ob križu rastle
kot dvoje v zrak molečih rok,
in dvigali sta se nad križem
visoko pod nebes obok.

In skale kakor v bolečini
so pod gorami pokale,
in burje so prek polj bežale
kot da bi duše jokale.

In v žalosti je solnce potemnelo,
tema pokrila zemljo je okrog,
in skale so od groze vztrepetale —
z višav molče je gledal sina Bog.

Dr. Ivo Šorli:

Štefan Zaplotnik.

Povest veselega človeka.

(Dalje.)

VIII. poglavje.

Štefan Zaplotnik govori.

Zaradi župnikovega povabila se je bilo treba naučiti še nekaj pesmi in zato so prihajali vse te dni fantje in dekleta vsak večer k pevskim vajah.

Ni torej čudno, če je bilo potem na novega leta dan v župnišču tako veselo kakor pač še nikdar poprej. Župnika pa ni bilo spoznati več, tako se je bil razvedril in pomladil. In v lepih besedah se je Jesenku še enkrat zahvalil za trud.

Ali najbolj mlad in najbolj vesel izmed vseh je bil Zaplotnik. Pel je tako lepo, da je slednjič župnik vstal in napil tudi njemu:

„Naš spoštovani Štefan je sicer tak lisjak, kar ga je, da človek često ne ve, kam bi ž njim,“ je pričel in mu smehljaje zapretil. — Aha, gospod menijo volitve! si je rekel Štefan. — „Ali česar se oprime res z veseljem in sam od sebe, to mu zraste kar samo pod rokami. Tako je tudi s petjem in z vsem, kar se je lepega izvršilo zadnje čase pri nas v Strniščih. Ko sem se prej zahvalil gospodu učitelju, bi bil moral imenovati takoj za njim ali še bolje: takoj z njim tudi njegovega vrlega pomočnika, in moja hvaležnost bi ne bila izražena, ako bi ne dvignil sedaj svojega kozarca in vzkliknil z vami vsemi: Bog živi našega ljubega Štefana!“

Ko se je poleglo zvenketanje čaš in veselo vzklikanje, je Štefan naglo vstal. Govoril je dolgo tja in sem; ali če bi človek zbral in uredil bisere, ki so padli teh dvajset minut pred poslušalce, bi imel pred seboj to-le: On da je res časih lisjak, kakor je bil omenil gospod župnik; ali vsakdo se sme tuintam malo pošaliti, posebno če ne napravi pri tem nobene škode. Tu se je Štefan spomnil tiste zmage „nasprotnega kandidata“ z enim glasom in v duši ga je rahlo pošegetalo, ali predno je prišlo do obraza je bilo že zatrto. Nadaljeval je z vznesenim glasom, da tam, kjer gre res za pravo blaginjo, sleče tudi ón, Štefan Zaplotnik, svojo lesičjo kožo in pokaže svojo pravo postavo. Hodil je veliko po svetu in v čim lepših

krajih je bil, toliko bolj so se mu smilili njegovi zanemarjeni in nepoučeni rojaki, kakor pravi Jenko („Stritar!“ je šepnil Jesenko, ali Štefan se ni ozrl tja). Ali le še bolj so se mu smilili, ko se je vrnil med nje in primerjal, kako živijo ljudje drugod in kako tu. Sam je pač poskusil, kako bi dal čim več dobrega vzgleda, ali rojaki so se mu smejali. In res: kaj bi kmet učil kmeta, ko je sam neveden in neumen? Treba je bilo učenega moža, do katerega bi imelo ljudstvo zaupanje in pred katerim bi imelo spoštovanje. In treba ga je bilo tem dalje bolj, čim bolj je hitel svet naprej in je zaostajal ta kraj za njim, kakor zabo, ki pade vozniku z voza in obleži na cesti. „Treba ga je bilo in naše izpite, izsušene, razpokane njive so kričale k nebu ponj kakor po hladilni, krepilni rosi,“ je vzklikal Štefan z vedno večjim zanosom. Že ko je sedel in si sestavljal v hitrici obrise svojega govora, je imel namen reči, da bi ne bil le lisjak, ako bi hotel iztrgati gospodu učitelju kar polovico zaslužene časti, ampak požrešen volk, ki pride iz hoste po plen. Ali zdaj, prav ko je hotel izustiti te besede, mu je naenkrat nekaj obrnilo, ne v srcu nego v glavi, in hudomušna misel mu je hušknila čez vso svečanost. In tako je nadaljeval potem s temi besedami: „Dobro nebo je nas uslišalo in nam je poslalo take rose. Prišel je končno med nas težko pričakovani mož, in kamor je stopila njegova blagoslovljena noga, je pognalo samo živo cvetje iz zemlje. Kakor bi se dotaknil čudodelnik mutastih ust, je izpregovorilo, kar je prej od vekov molčalo in se je odprlo, kar je bilo vse čase trdo in mrko zaprto.“ Tu je nalašč še malo postal in pogledal v kozarec pred seboj. Ali potem je vrgel naenkrat glavo nazaj in je hitro vprašal: „In komu se imamo zahvaliti za vse to, predragi? Komu na čast naj dvignemo svoje kozarce.“ Prijel je počasi svojega in zopet počakal, da so se iztegnile vse roke in čakale trenutka, da trčijo z učiteljevim kozarcem. Ali Zaplotnik se je bliskoma obrnil proti gospodu župniku, da je ta sam široko odprl oči. „O dovolite, prečastiti gospod župnik!“ je kriknil s čudovito ginjenim glasom. „Dovolite, da vam danes izrazim v imenu vse te cenjene družbe in lahko rečem: tudi v imenu vse fare našo hvaležnost, zahvalo za vse, kar ste storili v tej kratki dobi svojega blagega bivanja med nami ter da vam iz dna svoje duše zakličemo: Bog živi našega velikodušnega, prečastitega gospoda župnika!“

Veselo so zopet zazveneale čaše in vse je odobrujoče prikimalo Zaplotniku, ne samo radi njegovega lepega, učenega govora, kakor ga ni nihče od njega pričakoval, ampak še bolj, da je izkazal

župniku spodobno čast. Celo Jesenko, ki je bil najbolj presenečen, kam se je bil Štefan zapotekel očitno šele zadnji hip in ki bi se bil najrajši na glas zasmel, je bil vesel, da se je spomnil Štefan najprej gostitelja.

„Vi ste res vražji lisjak, Štefan!“ mu je rekel, ko so prišli na cesto in sta ostala sama zadaj. „Povejte odkrito, ali niste mislili izprva meni napiti? Meri in meri pol ure na sever, potem ustreliti čez hrbet?“

Ne kakor bi Jesenko ne bil zaupal, nego tako je navadno prišlo Štefanu, da ni mogel drugače odgovarjati, nego je odgovoril sedaj:

„Bolj dolgo ko človek meri, bolje izmeri, gospod učitelj,“ je rekel in je pomežiknil. „Kličesh in kličesh Rdečko, da bi ji dal pest soli, pa ga daš Sori, ko pridete obe. Brez zamere, gospod učitelj — lahko da je Sora bolj potrebna.“

Jesenko se je zasmel. „Oho, prijatelj, primera je le za silo. Recimo rajši tako: Vi delate meni obleko, a jo daste potem Žalnikovemu Jerneju, ki ga je pol več, ali pa staremu Jurčku, ki ga je pol manj od mene.“

Štefan se je ustavil in je vzdignil roko poševno proti Jesenko.

„Ne, gospod učitelj, obleka se ne da širiti, ne krčiti. Besede pa so kakor stara plahta, da zaviješ lahko Jerneja ali Jurčka noter. Ali se vleče potem po tleh ali gledajo spodaj noge ven, to je vseeno. Tako sem spoznal, da je z besedami. Samo na barvo gledajo ljudje in nekoliko še na novost in na starost. Tudi učeni ljudje in doktorji govorijo tako na shodih in ko si napivajo. Slišal sem jih in se izprva čudil.“

Jesenko se je nasmehnil.

„Tisto je res. In reči moram še to, da ne govori vsak tako lepo, kakor ste vi govorili. Če človek pomisli, da niste bili po nobenih šolah . . . Če bi vi študirali, Stefan, bi bilo postalo nekaj čudovitega iz vas!“ je pristavil hitro in vzhičeno.

Stala sta že pred gostilno, sama v temini, nekoliko pordečeni od treh oken, izza katerih se je slišalo vrvenje kakor iz panja.

Dobro jima je dela mrzla sapa, ki je vela čez cesto, zakaj bila sta nekoliko razgreta od starega župnikovega vina in nehote sta se bala slabega zraku v gostilniški sobi.

„Kaj mislite, da bi bilo iz mene?“ je vprašal Štefan prežeče.

„Bogve kaj . . . Vsekako je velika škoda za narod, če se mu izgube taki možje tu gori za gorami.“

Zaplotnik je ves strepetal.

„Samo za narod menite? Meni, meni je škoda, gospod učitelj! Saj vi ne veste, kako trpi neuk človek, ki je začutil, koliko lepih stvari je zadaj nekje, zunaj njegove lobanje. Tako je, kakor bi padel v hribih popotnik v prepad in bi štrlelo na vseh straneh golo skalovje proti nebu. Z vrha gori nad teboj pa se vidi daleč okrog . . . Tudi vi ne veste vsega, kakor ne ve nihče vsega. Vem to, gospod učitelj; ali vam so že pomagali više proti zadnjim čerem in imate pikon in vrvi v rokah in železje na čevljih, in če hočete, splezate lahko gor. Jaz pa vzamem knjigo o fiziki v roke, pa naenkrat ne razumem več. Računam, pa se mi zmede. Čitam zgodovino in se trudim, da bi videl stopati može drugega za drugim pred seboj, pa se mi naenkrat pomešajo kakor ljudje na semnju. In potem so še druge težje stvari . . . Poslušam besede, pa pogledam po življenju. Tako in tako nas učijo, pa vidim, da je drugače; zakaj če denem štiri in štiri jabolka skupaj, jih je osem ne deset. Ali je beseda narobe ali je stvar narobe, ker beseda ni taka, kakor vidiš stvar sam na svoje oči. Tako se človeku vrti v glavi in nima, kamor bi se prijel . . . Če bi bil študiral, bi bil gori vrh slemena in bi videl. Ne videl bi vsega, a videl bi vsaj toliko, ali je kaj ali ni.“

Jesenko je bil zelo presenečen in ni vedel, kaj bi rekel. Ali potem se je nasmehnil.

„Kaj mislite, da se izobraženci res trudijo s takimi stvarmi, ljubi moj Štefan?“

„Vem, da ne, vem, da ne! O, ali mislite, da ne vem? Grem v trg, v mesto, pa jih gledam. Človek bi vzel palico! Ima pa noče! Po mazilih diši in gleda kakor tele . . .“

„Toda kaj me brigajo drugi!“ je naenkrat vzkipel. „Dobro njim, če ne čutijo potrebe. A jaz jo čutim! Zato pridite, gospod učitelj, pridite včasih dol k meni in pomagajte oslu iz jame. Dobro delo storite, ki je bilo pri Izraelcih še ob sobotah dovoljeno!“

Zasmejal se je in je odprl vrata. Ali na pragu se je ustavil še enkrat in se obrnil k Jesenku.

„Toda ne mislite, da ga spravite naenkrat. Samo tako gre, kakor je napravil Ribničan, ki je metal toliko časa škopnike dol, dokler se ni uhač sam skobacal na njih iz jame. Že res, da bo veliko truda, a potem bo vam osel tudi vse žive dni hvaležen.“

IX. poglavje.

Štefan Zaplotnik in njegovi otroci ter nekaj teorije.

Tako se tekli Štefanu Zaplotniku ure in dnevi in leta. Časih, ko je bil gori na svoji njivi nad bregom, odkoder se je videlo natančno na zvonik, je opazoval velika črna kazalca, kako sta šla svojo pot vedno dalje in dalje. Pri tem se mu je zdelo, da je tudi za njegovim življenjem, kakor tam za jeklenimi urnimi kolesi pritrjenega nekaj trdega, kar se vedno obrača in vendar nikdar ne izpremeni.

Ali kakor udari kladivo ob zvon in se napolni vsa dolina z ubranimi glasovi, ki se razlijejo in poizgube med hribovjem na vse strani, pa se poležejo naposled po srcih prebivalcev, tako so napolnili Štefanovo srce zvoki veselega petja v ljubi družbi gori v vasi, ki se je zbirala že vsako nedeljo popoldne pri čaši vina. Ves teden je bilo potem lažje živeti; pol, ker se je človek še vedno spominjal, kaj je povedal ta pametnega ali norčavega, pol zato, ker si se že naprej veselil prihodnje nedelje, petja in šal in resnih besed.

Jesenkova setev je že poganjala in vedno več je bilo fantov in mož, ki so se zbirali okrog njega. Če je pomislil Štefan, kako je bilo nekoč, ako je stopil v gostilno, ali pa danes med istimi ljudmi! Že na zunaj se je videla vsa lepa izprememba. Govorjenje je bilo tiše, brez kletvic in surovosti. Nevede kdaj so se bili pevci popolnoma odtujili fantom iz tujih vasi. Nič več ni prijalo tem v družbi onih in ne več onim v družbi teh. In ker so zbudili s tem veliko zavisti in mržnje proti sebi, so se čutili vedno bolj eno družino. Oče tej družinici pa je bil, in tudi klicali so ga tako, Štefan Zaplotnik. In Štefan je bil ponosen na to ime in zadovoljen, da so mu ga dali, ker je tako marsikoga lahko poučil in opomnil, kadar se mu kaj ni zdelo prav, češ: očetu otroci ne smejo zameriti, če jih pokara in posvari.

„Če bi me le tudi lastni otroci poslušali tako kakor tile tu!“ je opomnil enkrat Jesenku, ko sta se vračala od petja in poskusil je, da bi se nasmehnil.

Jesenko ni vedel, kaj bi odgovoril.

„Tako bi rad, da bi imel vsaj katerega domačega okrog sebe, da bi se kaj menil, če pridem truden odkod,“ se je oglasil Štefan zopet čez nekaj časa. „Ampak nič ne bo, kakor vidim. Okrog vogla pogleda, pa me vpraša, če sem že položil Rdečki in potem zopet gre . . . Tako dela Tine že tri leta, tako je pričel zdaj tudi že Janez.

Okrog vogla bomo govorili in še to le o Rdečki; — zdaj mi pa povejte, kako naj vem potem po srcu, da je to moj otrok. Samo Zorka bo drugačna, mislim. Zorka bo moja, ko neha biti otrok ... 204

Jesenko je molče prikimal. Kaj je hotel reči? Čutil je sam, da je tako.

„No, vidite!“ se je grenko nasmehnil Štefan, ko je videl, da oni molči. „Kaj pomaga, da bi se človek sleparil. Taki so, kakor je njihova mati. Oprostite, da rečem tako. Njihova mati ni samo mrzla, ampak v svoji nevednosti tudi ošabna ženska. Njej se zdi neumno vse, česar ne ume ona, in še na misel ji ne pride, da bi skušala razumeti še kaj drugega.“

Bilo je prvokrat, da je omenil Štefan sam tudi svojo ženo. Jesenko je ni videl skoraj nikdar. Časih sta presedela po dve, tri ure pred hišo, a slišati jo je bilo samo iz kuhinje. Spočetka se mu je zdelo, da bi se vendar spodobilo pozdraviti tudi gospodinjo, a ko je spoznal, da ona sama ne mara in da se mu rajša izogne, se ni hotel več siliti. In čutil je, da je tudi Štefan nima za nič drugega, nego za to, kar je: ženska, ki opravlja gospodinjske posle v njegovi hiši, in s katero niti enkrat na leto ni prisiljen govoriti, ker je njegova žena in je ni treba ne plačati, ne delati obračunov ž njo. Stroj, kateri vrši zvesto svojo dolžnost po kuhinji, po polju, v hlevu. Štefan prejme denar za pridelek, plača delavce, kupi, česar je treba v hiši, poravna davke, poskrbi, da je vse lepo v redu in sede potem na klopico pred hišo. Zadaj nekje za njegovim hrbtom pa se vrši vse drugo tiho in samo po sebi. Ti nasuješ žita in poženeš kolo, potem se samo vrti in melje.

Tako si je mislil Jesenko. Časih, ko sta sedela s Štefanom pred hišo, jo je videl spodaj na vrtu ali kje zadaj za hišo, precej nemarno oblečeno in z jeznim, polprezgodaj starim obrazom. Če je pogledal potem Štefana od strani, si je pač rekel, kako lepo bi bilo, če bi imel vedri mož tudi tako ženo, ki bi prišla zdajle gor k njima, prijazno pozdravila in se malo pošalila in nasmejala; ženska, ki bi znala ceniti, kaj je njen mož, kak gospodar in kak človek; toda ker je Štefan sam niti omenil ni, se je privadil tudi on, da si še misliti ni mogel, kako naj bi pomenila le najmanje v življenju tega moža, tako daleč proč od njenega življenja. „In če bi ne bilo dovolj poeta, bilo bi dovolj kmeta v Štefanu, da ni mogel videti v njej drugega nego gospodinjo,“ si je rekel Jesenko.

Na te Štefanove besede se je odprlo Jesenku zdaj nekaj čisto drugega, novega pred očmi. Hodila je morda pač pet, šest, deset

let po Štefanovi hiši in po Štefanovih poljih, godrnaje in temno se ozirajoč nanj; ali Štefan je hodil prav tako svojo pot, kakor da je ni. Ko je bila namreč še sama . . . Toda nekega dne je človek naenkrat opazil, da ni več sama . . . In tu se je prestrašen ozrl okrog sebe in obstal: obkoljen je bil naenkrat od vseh strani od skoro samih takih temnih in sovražnih obrazov. Kakor sen vscvete iz zemlje šopek prijaznih, drobnih cvetov, ki te gledajo s svojimi dobrimi očkami. Že si hotel iti in položiti glavo zaupljivo tja, — naenkrat se nekaj premakne, izza peres se izvijajo obrazi tvojih lastnih otrok, a trdi in ostri in sovražni, in pomikati se začne vse to proti tebi . . . Bodi junak, kolikor hočeš in tak, da bi se ne stresel pred železnimi oklepi, pred temi sovražniki si se zapotekel nazaj in se umikaš nekam, kjer je groza in mraz; in bo vedno bolj groza, čim bliže prihajaš severu, kjer stanuje smrt . . .

Jesenko je gledal še dolgo nepremično pred se in Štefan je čakal, kaj poreče.

„Že vidim, da me razumete,“ je rekel, ko je videl, da ne bo ničesar. „Saj mi ni za zdaj; ali ko se človeku pregnje pot navzdol, se spomni vendar večkrat, kako bo na stare dni.“

„Vam nič hudega, Štefan“ se je nasmehnil Jesenko. „Vi gotovo ne boste tako neumni, da bi dali svoj hleb drugemu, naj vam ga reže. Tako boste imeli vse lepo na vrvi. Kar se pa drugega tiče, se bo našel vedno prijatelj, ki pojde rad pogledat, kako se kaj godi staremu Štefanu v mlinu.“

Jesenko mu je ponudil roko. A Štefanu je moralo priti na um nekaj zelo veselega, ker je dvakrat pomežiknil s svojim prekanjenim nasmehom na ustnicah, ko je prijel Jesenkovo roko in jo gorko za hip pridržal, kakor da ga hoče še ustaviti.

„Čakajte, gospod učitelj, še eno vam moram povedati, ko že o tem govoriva: kako sem profesorju Žaklju s svojim Tinetom in Janezom njegovo teorijo razbil!“ je rekel in se je zasmeljal.

„No?“

Imel sem namreč oba svoja fanta po nekaj mesecev v Gorici na gimnaziji.“

„Tako?“ se je začudil Jesenko. „Ne bi bil mislil.“

„Kaj ne, da se jima prav nič ne pozna?“ se je zopet zasmeljal Zaplotnik. „Pa sta bila oba študenta. Prej sta bila celo oba vsak po dve leti na trški šoli, ko ni bilo prave šole pri nas. In pa radi tujih jezikov seveda. Potem sta res napravila oba sprejemni izpit

za gimnazijo in poslal sem ju v mesto. Prvo leto Tineta. Poskusim najprej s tem, sem si rekel.“

„Veste, da sem se že sam enkrat v mislih začudil, zakaj niste pustili enega svojih sinov izštudirati, ko morete,“ ga je prekinil Jesenko.

„Dovolite, gospod učitelj! Ravno vam hočem povedati, kako sem poskusil; pa se je vse skupaj ponesrečilo, — ob profesorjevi teoriji!“

„Prej ste pa rekli, da se je profesorjeva teorija ponesrečila,“ se je zasmel Jesenko.

„Drugo na drugem! Dovolite torej, gospod učitelj: Najprej pošljem Tineta in čakam. Fant piše večkrat domov in pripoveduje razne stvari o šoli. Razrednik Žakelj poučuje latinščino in nemščino in je strahovito strog. Vse trepeta pred njim. Nič dobrega si ne mislim, a počakam še malo. Pred koncem semestra stopim sam v mesto in grem na hodnik pred razredom. Pozvoni in pride najprej fant ven; ker je bila o Božičih huda zima, ni mogel domov teh deset ur daleč in tako ga od jeseni nisem videl. Vstrašil sem se ga. „Ali si bolan, Tine?“ ga vprašam. Fant pravi, da ne, a shujšani in blede obraz pravi drugače. Iz razreda prihajajo otroci in strašni kriči kakor govedar na paši, si mislim. „Ali je to profesor Žakelj?“ vprašam. Fant potrdi. Zdaj pride gospod sam ven in me grdo pomeri skozi velika očala. Stopim tja in povem, kdo in kako. In ali bo kaj s fantom? Profesor odmaja, požene fanta proč in pravi: „Nič ne bo!“ „Ali je tako trde glave?“ — „Ni ravno trde glave, toda . . .“ Prijel me je pod roko in me je začel voditi gor in dol po hodniku in je počasi govoril: „Vidi se vam takoj, Zaplotnik, da ste razumen mož in zato boste razumeli, kar bom vam zdaj povedal. Vidite, jaz imam teorijo, ki se imenitno obnaša in ki jo bom sploh enkrat opisal. Po ti teoriji ločimo gosposke in kmečke otroke, ki hočejo študirati. Prvi takorekoč morajo študirati, ker se sicer pogube, a ti vas tako ne zanimajo in jih zato lahko črtava. Kar se tiče pa kmečkih, jih razlikujem zopet: telesno pridne in duševno pridne na eni strani, telesno pridne in duševno lene na drugi strani, telesno lene in duševno pridne na tretji strani ter telesno lene in duševne lene na četrti strani. Otrok iz druge in četrte kategorije kmečki starši navadno ne pošiljajo v šolo in jih lahko tudi črtava.“ Hvala Bogu sem si mislil, da bo kmalu vse prečrtano; zakaj kar vrtelo se mi je v glavi. „Ostane nam torej samo še prva in tretja kategorija,“ je nadaljeval profesor. V tretjo kategorijo vaš fant ne spada, zato ga tudi črtamo. Ostane še prva: telesno in duševno pridnih. Ti bi bili po svojem razumu za šolo, a jih telo umori;

njih telo zahteva namreč pregibanja, dela, porabe energije, a to večno sedenje ga ubija: fant začne najprej telesno hirati in to vpliva tudi na duh. Pa tudi, ako bi ne: duša ne more živeti brez telesa in če umre telo, je prizadeta tudi duša. Skratka: ako hočete fanta rešiti, vzemite ga domov!“

Kaj sem hotel! Teorija me je podrla. In proti teoriji, ki ji je oče razrednik mojega fanta, se že celo ne da boriti. A težko mi je bilo vseeno in prijelo me je, da bi se vsaj malo maščeval. In zato sem kar povedal, kako je pisal fant domov o njegovi strogosti in sem še več sam dodal. Ali pri moji veri še nikdar se nisem bil nikomer bolj prikupil, ves obraz mu je zažarel in kar zavriskal bi bil. Tako da je pisal fant? Da sem strog? O, to pa je, to pa že! Bati se ga pa morajo. Take discipline nima nobeden drugi! In tako dalje; in pri tem je fanta, ki je stal tam na koncu koridorja, preljubeznivo gledal in kakor bi mu bilo že skoraj žal, da je sam odgnal takega občudovalca.

Videč pa, da sem se nepričakovano in nenadoma tako hudo prikupil, in ko mi je bilo vendar težko, da bi ravno moji otroci spadali v to najbolj nesrečno kategorijo, sem se naenkrat spomnil tretje, že prečrtane in sem napravil še en poskus:

„Kaj pa, gospod profesor, če bi z drugim mojim sinom poskusili? Imam namreč še enega, Janeza; ta je pa tako len ...“

„Kako len?“ je zarenčal in me je sumljivo pogledal.

Popravil sem obraz in sem nedolžno rekel: „Seveda samo telesno len. Duševno pa je tako čil, da je kaj! Tudi njega imam v zadnjem razredu v Tolminu in bi bil letos zrel za sprejemni izpit. Ta bi spadal, mislim, v tretjo kategorijo. Ko sta prihajala fanta iz Tolmina domov, je starejši tekel vedno precej na polje in k živini, ta pa je rajši polegal po sencah.“

Zdaj me je profesor pa naravnost zarotil, naj mu Janeza za gotovo pošljem, jako da ga zanima. Čim več ima gradiva, več ima tudi možnosti, da preizkusi moč svoje teorije. Ko vidi, da sem tako razumen mož, niti ne dvomi, da sem prav presodil in fanta po pravici postavil v pravo kategorijo.

Vprašal sem ga še, če bo imel prvi razred tudi drugo leto on, in je živahno potrdil. On da najrajši prevzame vedno prvi razred, da razvrsti in potem malo izbere in izčisti; zato da se ne vlačijo potem po šolah ljudje, ki niso zanje, sebi in drugim v nadlogo.

„Ali greš rad domov, Tine?“ sem vprašal potem fanta.

„Rad, oče.“

„Boš rajši kmet?“

„Rajši, oče!“

V jeseni sem peljal profesorju Janeza in sem ga prosil, naj mi sporoči čim prej, kako bo.

Že čez mesec sem prejel dopisnico: „Fant spada res v tretjo kategorijo. Naravnost vzorec!“

O Božiču dečka ni bilo domov in kakor lani sem šel o pustu sam dol.

Profesor je bil nekam v zadregi. Da ga študira in študira fanta, a samo le še ne ve, kam bi ž njim. Brezdvomno da spada bolj v tretjo kategorijo, kakor mi je bil pisal, a nagiba se vendar že tudi proti četrti . . .

„Torej je len in se ne mara učiti?“ sem udaril med to učenost. „Potem pa ga denimo kar celega v četrto votlo kocko in jaz ga vzamem še danes ž njo vred domov!“

Profesor je še nekaj mencial, da je fant le precej nadarjen, toda jaz sem stopil še k drugemu profesorju, ki so mi rekli o njem, da je domač človek; in ta mi je po pameti povedal, da otrok res ni za šolo, ker je čisto navaden lenuh in nemarnež.

„Pa zakaj se nisi hotel učiti?“ sem vprašal Janeza, ko je prav tako zadovoljen sedel poleg mene na vozu kakor lani Tine.

„Ko pa ni nič pomagalo! Saj skraja sem. Ali razredniku ni bilo nikoli po mislih.“

Razumel sem ga in ga nisem več kregal.

Sicer pa sem danes, če pogledam ta dva, profesorju Žaklju naravnost hvaležen: kaj bi bila danes, tudi da sta doštudirala? Dva vsakdanja opirača, meni nič manj tuja nego tako, drugim ljudem pa še naravnost v škodo.

Jesenko je samo skomizgnil. Potem je rekel počasi in previdno:

„Pa malo je le čudno, da niti k petju ne prihajata. Tudi drugim se čudno zdi“ . . .

Štefan se je nasmehnil.

„Hm, enkrat sem jima rekel, a Tine je izrazil, kdo da bo potem delal, če vsi pohajamo; Janez pa je rekel, da bo že pod zimo. Sicer pa ju nič preveč ne silim,“ je pristavil živahno in se zasmeljal. „Vsaj v vasi sem brez policije . . . In saj je drugih dovolj.“

„Ali Zorka bi pa le lahko, tak krasen alt ima.“

„Zorka je bila doslej še preveč otrok. Ali zdaj pod zimo jo pripeljem. — Nje se ne bojim!“ se je zasmeljal in se je naglo spustil po stezi proti domu navzdol. 200

(Dalje prihodnjič.)

Dr. Pavel Grošelj:

Astronomski pomenki.

I. Zvesta spremljevalka naše zemlje.

(Dalje.)

Ko se je dvignil poslednji od njih s stola pri daljnogledu, povzame Galilei še enkrat besedo:

„Kakor ste se prepričali na lastne oči, je luna rodna sestra naše zemlje. Da pravcat svet je, seveda v manjši obliki.

Od neviht razdrapano visoka slemena se pno po lunini obli, strmi stošci se dvigajo v nebo, globoke kotline zijajo druga ob drugi, orjaška krožna gorovja se stikajo v veličastne kolobarje.

Gorate svetle dežele mejijo ob temnejše pokrajine, ki so ravne in gladke kot morska gladina.

Smelo trdim: *Lucidas esse terras, maculas esse maria!*

Svetlejši, valoviti deli na luni so kopna zemlja, temnejše ravnine pa so morja.¹

Izvrstno jo je pogodil Plutarchus, ki je poldrugtisoč let pred iznajdbo daljnogleda na enak način tolmačil bistvo luninih peg.

Kot drobno belo stuccaturam, ki pada nanjo poševna solnčna luč, ste zrlili luno pred sabo. Vse tako majhno, nežno in neznatno. Kot male kepice se nam dozdevajo visoke gore.

Izmeril sem višino enega takega gorskega velikana.

Po solnčnem zahodu žarijo njih vrhunci v večerni mrak, toda tudi pred jutrom se jim zasveti vrh v mladem solncu.

Čim višji so, tem bolj zarana morajo zažareti. In tako sem izračunil, da se dviga dotična gora $4\frac{1}{2}$ rimskih milliarium² nad okolico. Če bi jo postavil poleg zemeljskih gorskih orjakov, bi jim ošabno gledala preko glave.

V veličastnosti gorskega sveta, je torej luna najmanj enakovredna zemlji, a zdi se mi celo, da jo daleko prekaša. Pa tudi

¹ Kaj so porekla k temu nazoru novejša raziskavanja, izvemo pozneje.

² V naši meri približno 6000 m. Galilejev račun, ki ga je priobčil l. 1610 v „Zvezdnem glasniku“, sicer ni povsem točen. Podatki, ki se jih je poslužil, niso bili dovolj natančni; vendar rezultat v bistvu odgovarja resnici.

oceani, ki pljuskuje na luni ob kontinente, so mogočni v svoji prostranosti.

Če pa je luna resničen svet, kako se menja na njem vrsta letnih časov, kako mu sije dan in ga ogrinja noč? Ali je gori vse tako kot pri nas na zemlji, me vprašate.

Čudni, zanimivi so ti odnošaji na luni.

Odkar opazuje človeštvo luno, vidi na njej vedno isti obraz. Sedaj njega večji, sedaj manjši del. Sedaj celo lice, sedaj samo levo oko in topi nosek, vedno pa gleda dele ene in iste slike.

Ako bi se luna vrtela okrog osi kot zemlja, tedaj bi se morale potapljati na eni strani pokrajine za lunino ozadje, na nasprotni pa bi se pripeljale nove dežele pred našo oko.

Z mirnim, kamenitim pogledom štrli luna nepremično v našo zemljo. Prebivalci lune torej ne uživajo blagodejne menjave noči in dneva?

O pač! Že lunine mene nam pričajo, kako potekata dan in noč preko njenih pokrajin. Če bi narisali lunino lice na oni polovici krogle, ki jo sluga v naši prejšnji primeri obrača proti vam, in če bi sedela v središču tega lica muha, tedaj bi moral sluga skrbeti zato, da sta lunin obraz in muha na njem neprestano obrnjena proti vam. To se pravi, sluga se bo moral gibati tako, da bo to tudi on neprestano gledal z licem na vašo glavo. Ko prideta sluga in muha enkrat okoli vas, sta videla zaporedoma vse stene in ogle vaše sobe, sluga in krogla sta se torej morala v tem času enkrat zasukati okoli samega sebe.

Ko je stopil sluga z luno v fazo prvega krajca in ko je tedaj segla svetloba do središča k vam obrnjene poloble, je zagledala muha luč svetilke; dolgo temno senco meče nje telo po lunini površini, napočil ji je čas solnčnega vzhoda. In odslej ji sije solnce neprestano v vedno večji svetlobi. — Sluga stoji s polno luno za našim hrbtom, svetilka gori mušici direktno nad glavo, v cenitu ji oznanja na nebu solnce poldan. — Kot zadnji krajec stoji luna ob naši desni rami in tedaj zopet zagrne črna noč središče luninega obraza, še kratek čas se blešči svetla glavica mušice, orjaška gora, v solnčnem svitu, nato zatone v noč za dolgo dobo petnajstih minut, to je petnajst zemeljskih dni.

Skoro celih petnajst dni je bivala muha v svetlobi, petnajst dni jo je ogrinjala noč.

In tako je tudi na luni. Tekom svojega 29 $\frac{1}{2}$ dnevnega obhoda se zasuče luna natančno enkrat okoli osi in obrača radi tega proti zemlji vedno isto stran svoje krogle.

Petnajst zemeljskih dni sije solnce na vsako točko luninega površja in ravno tako dolgo jo odeva neprodurna noč. Trideset zemeljskih dni — en lunin dan!

En lunin dan pa je podoben drugemu kot brat bratu — brez dolgih zimskih večerov, brez kratkih poletnih noči, brez čarov pomladi in lepote pozne jeseni se niza dan ob dan v enolično verigo.

Gore in morje, noč in dan, prelepa igra svetlobnih kontrastov po pokrajinah lune — čemu vse to?

Kdo bo zgradil prekrasno palačo in pozabil obljuditi jo s prebivalci?

Kakšen smisel bi imela vsa veličastna lepota prirode, če bi ne bilo drobnega človeškega srca, ki jo vzprejema in čuti, ki hrepeni po nji in jo razume, ki jo v svoji notranjosti pretvarja v nove harmonije?

Če bi bilo prostrano stvarstvo samotno, brez vsakega razumnega bitja, tedaj bi se mi dozdevalo kot žarka luč, ki teče in beži skozi brezbrežni prostor in ne najde drobne ploskvice, da bi se razžarela ob nji, da bi se razigrala v jasnih refleksih, razprla v pestre barve in porekla: Glej, jaz sem luč!

Zakaj bi tudi na luni ne živel razumna bitja? Stotisoče milj odtod morda tudi njim poljejo nocoj srca v tiho noč. Visoko na nebu jim sveti mili soj zemeljskega ščipa — morebiti tudi ona nocoj mislijo na svoje brate.

Vzemite to svetlo slutnjo seboj! Naj vas bodri k vedno globljemu spoznanju prirode in naj vam bo vez, ki vas spaja z „večno“ nedostopnimi tujimi svetovi!

S podvojeno silo se hočem posvetiti raziskavanju nebesnih skrivnosti in če me bo božja milost zopet izvolila, da odkrijem nova mirabilia coeli,¹ tedaj se ne bom obotavljal, da jih obrazložim vam in celemu svetu v posebnem „Zvezdnem glasniku“. ^{Tako ver} ^{Ata} — Lahko noč, plemenita gospoda! — — —

Sam je ostal Galilei na stolpu; oprt ob daljnogled strmi nemo v zvezdno nebo. Pokojno lije mesečina na kupole sv. Marka, „Canal grande“ blešči pod njim kot pas, skovan iz srebra.

¹ čudovite prikazni na nebu.

² Galilei, „Sydereus Nuncius“, „Zvezdni glasnik“, izšel l. 1610 v Benetkah.

Glej, to je ura zvezd, ko trka vesoljstvo na tvojo dušo.

In to je čas, ko se utrga od tebe hrepenenje. Vse oplojeno z mislijo in lepoto se utrga od tebe, ki ždiš priklenjen na temni svoji zemlji, in si upa odtođ in gre, da splava na gladino neskončnega svetovnega oceana.

— — Palolo in ti! — — — —

2. O prebivalcih lune.

Kakšni so seleniti in kako naj občujemo ž njimi?

Galilejev „Zvezdni glasnik“ je izšel in pripovedoval o nepoznanih čuđih na nebu.

Kakor potopi mornar tenko vrstico tu in tam v nedostopne morske globine, da s tem umetnim prstom pretipa oddaljenost in kakovost morskega dna, tako je potopil Galilei svoj daljnogled v vse smeri brezdanjega vesoljstva, da mu poroča to umetno oko o prikaznih, ki so za vedno odmaknjene neposrednemu doзору našega očesa.

V Gostosevčkih,¹ kjer komaj opazimo žareti par bleđih zvezdic kot samotni svetel otoček v zijajočem temnem prostoru, tamkaj je zazrlo umetno oko celo otočje blestečih svetov. Nežni soj Rimske ceste je razbralo v mirijade drobnih lučic. Ob Jupitru je odkrilo štiri zvezdice, ki tekajo kot kresničice okoli mogočnega planeta: štiri lune. Neskončno lep in nazoren modelček heliocentričnega sistema,² za katerega so se ravno tedaj bile ostre borbe!

O luni pa je prinesel „Glasnik“ toliko zanimivih novosti, da je stopilo motrenje in proučevanje luninega površja popolnoma v ospredje.

Vedno novega navdušenja in bodrila pa je črpalo opazovanje lune iz prepričanja, da je ona domovina razumnih bitij.

Koliko zavisti, obrekovanja in znanstvenega podtikanja so izzvala blesteča Galilejeva odkritja v krogu plitvih zavistnikov, pred tristo leti — vse kakor dandanes!

Janez Kranjšek
4 Feb
Le ena osebnost se dviga jasno in plastično iz tedanje dobe: Janez Kepler. Z besedo in pismom stoji Galileju ob strani, ga ščiti in izpodbuja, obenem pa se tudi sam pogloblja v svetovne uganke in probleme, ki so jih sprožila Galilejeva odkritja, in jih skuša s smelo roko rešiti.

¹ Ozvezdje „Plejada“, ki ga vidimo kot drobno zvezdno čredico v zimskih večerih sredi neba.

² Nazor, da je solnce središče, okrog katerega se gibljejo zvezde premičnice z zemljo vred.

Še pred izumom daljnogleda so se rodile v Keplerju njegove „Sanje“¹ o luni. V obliki sna, ki ga sanja nek Izlandec, popisuje otok Levanijo, ki leži 50.000 milj od zemlje v svetovnem etru, in nam riše njega prebivalce Endymionide.² Levania pa mu je le drugo ime za luno, endimijonidi pa so mu lunjani, ali kakor so jih zvali pozneje, seleniti.³

Petnajst dni jim neprestano pripekajo solčni žarki, tako sanja Keplerjev Izlandec, razbeljeni zrak žari in žge in ni ga vetriča, ki bi omilil neznošno vročino, tako je poletje selenitov.

In zopet dolgih petnajst dni jih pokriva hladna noč. Mrzli, ostri vetrovi brijejo preko planjav, v led in sneg je odeta pokrajina, neznošen mrz muči selenite, to je njih zima.

Na nebu jim sveti zemlja in s svojimi žarki vsaj deloma omiljuje grozo dolge noči, prehaja iz faze v fazo in se mirno ter točno vrti okrog osi kot velikanska nebesna ura; Volva, t. j. „vrtilka“, jo imenujejo prebivalci lune.

Kakor zemljani v luni, tako opazujejo seleniti v zemeljski obli posebne „obrazne“. Toda „obraz v zemlji“ se menja, kakor se njena krogla suče okrog osi.

V vzhodni zemeljski polobli vidijo lunjani moža (Afrika), poljublajočega deklico (Evropa) v dolgi halji, z iztegnjeno roko (Anglija) vabi deklica mačko, ki ji priskakava za hrbtom (Skandinavija).⁴

Tako je obljudila Keplerjeva fantazija luno s prebivalci še predno mu je bilo usojeno ogledati si njeno lice z novoizumljenim daljnogledom. Kako globoko je moral nanj učinkovati Galilejev „Glasnik“. Ali naj njegove slutnje tako zgodaj postanejo živa resnica? Odslej je gojil eno samo željo: enkrat, vsaj enkrat gledati na lastne oči skozi daljnogled mistično deželo svojih „sanj“.

In ko se mu je želja slednjič izpolnila in ko je stal svetu svoje fantazije tolikrat bliže nasproti ter zrl čudovite, naši zemlji mestoma popolnoma tuje tvorbe njenega površja, da tudi tedaj mu je ostala luna — Levania, kraljestvo prečudnih bitij, domovina otrok njegove domišljije.

¹ Joh. Kepleri mathematici olim imperatorii Somnium, seu opus posthumum de astronomia lunari 1634.

² Endymion, izredno lep mladenič grške mitologije, ki se je vanj zaljubila Luna. Kadar zaspi, utrujen po dolgem lovu, se spusti k njemu Luna z neba, ga poljublja in prebiva pri njem. Endymionidi, prebivalci lune.

³ seléne, luna.

⁴ Kepler, Somnium.

V očigled novim razmeram, ki jih je opazil na luni, pa je moral izpremeniti njih življenske navade in odnošaje.

Keplerjevi prebivalci Levanije nimajo stalnih domov. V velikih rojih potujejo po lunini obli in beže okrog nje pred pekočimi žarki luninega dneva, ki vse požge in pomori.

Velikanska so ta bitja, kakor so velikanske lunine gore. S hitrimi nogami, ki so daljše od velblodjih, se umikajo solnčnemu ognju, zopet drugi frče po zraku, tretji pa jadrajo po vodovju od solnca proč. Oni pa, ki jih zaloti solnčna vročina na begu, se poskrijejo v lunine jame in dupline; neznosna toplina jih omrtviči, toda ko se zopet bliža hladna noč, vstanejo k novemu življenju. Hitro se rode, rasto, žive in mrjo, vse njihovo žitje se odigrava v allegrotaktu.

Sedaj pa odkrije Keplerju daljnogled one čudovite okrogle okope na luni, s šestilom odmerjene, obdajajoče nizko planjavo v njihovem središču.

Kako more zgraditi slepa priroda toliko po strogih zakonih geometrije začrtanih stavb? Ne, to ne more biti zgolj slučaj.

V orjaških okopnih gorovjih na luni gledamo stavbe njenih prebivalcev.

Več kilometrov visoki so ti okopi, nad 10 nemških milj je dolg premer posameznega kroga,¹ pa kaj zato, orjaški arhitekti na luni premorejo vse. Izkopali so ogromne krožne jarke, dvignili titanske okope in tako ustvarili trdnjave tolike velikosti in takega obsega, da bi v njih kot droben kamenček izginila Keopova piramida, ta monstrum človeške moči in vztrajnosti!

Proti nasprotniku so zgradili te trdnjave, toda tudi proti sovražni moči solnčne vročine. V senci ogromnih okopov se skrivajo tekem vročega petnajst dnevnega poletja, in kakor se giblje solnce po nebesnem svodu dalje in dalje, tako se pomikajo seleniti za hladno senco ob okopih.

Iz nomadov Levanije je ustvaril daljnogled stalno naseljen narod. Bujna domišljija je rodila selenite, daljnogled pa jim je podaril rojstni list, jasen dokument njih eksistence.

Premnoge tvorbe na luni si moremo razlagati edinole kot dela razumnih bitij: v tem prepričanju so se združili skoro vsi njeni raziskovalci. In ta nazor se je podedoval v astronomiji skoro do današnjega dne.

¹ Ako navaja Kepler kot premer največjih krožnih pogorij na luni 10 nemških milj, tedaj je preccnil njih velikost za večkratno vsoto prenizko.

Za natančnejše spoznanje luninega površja toliko zaslužni Schrödter (1745—1816) je opazil na luni takozvane „žlebičke“, tanke špranje, ki teko po ravninah lune kot razpoke po izsušeni zemlji. Smatral jih je za umetne ceste in prekope, ki so jih zgradili inženirji na luni.

Vrhunec pa je dosegel originalni Gruithuisen (1774—1852). Južno od luninega ekvatorja je odkril veliko mesto, vzporedne ceste teko po njem, na enem koncu ga straži velika trdnjava, obdana od ogromnih okopov.

Kdo naj še dvomi nad seleniti in njih kulturo? Pač skrajni čas je, da stopimo z njimi v bližjo dotiko in malo pokramljamo, kako je tu in tam.

In Gruithuisen jo je pogodil! Obdelajmo ogromen travnik ter nasadimo na njem peso v obliki, ki predstavlja Pitagorov izrek. Seleniti, ki so razumna bitja, bodo razumeli naša znamenja in nam po svoje odgovorili. Tako se bo sčasom razvila živahna korespondenca med nami in lunjani.

Tega smelega projekta ni mogel pozabiti niti genijalni Gauß (1777—1855). In dasi so se vedno češče oglašali v znanosti glasovi, ki so trdili, da na luni za eksistenco živih bitij ni vse tako lepo v redu, tako po domače kot na naši rodni zemlji, je ostal Gauß pri svojem nazoru o možnosti živih bitij na luni in ga spretno zagovarjal.

„Vsakdo, ki so mu poznana dejstva,“ pravi „mora smatrati prebivalce lune, ako obstojajo, za popolnoma drugače ustvarjene kot smo mi zemljani; toda prenačlil bi se, če bi vsled tega odrekli mesecu meni nič tebi nič vsakršne prebivalce: Priroda razpolaga z več sredstvi kot jih more slutiti ubogi človek.“

Opremimo ne ravno kdove kako veliko ploskev, tako nasvetuje, s kovinskimi zrcali. Ob zrcalih se odbija solčna luč. V pravih presledkih zasučimo zrcala in zablisimo z njimi proti luni! S pomočjo teh optičnih signalov jim lahko brzojavimo gotove številke, ki igrajo v matematiki važno vlogo.

Ako prebivajo na luni razumna bitja, odgovor ne more izostati.

Toda kaj nam pomaga še tako duhovito sestavljena obtožnica, kaj naj s še tako spretno zbranimi indiciji zločina? — Dokler nismo prijeli krivca samega, ostane vse naše delo brezplodna teorija.

Tako je mislila publika tudi o prebivalcih lune. Dokler ne vidi na lastne oči lunjana, kako zjutraj vstane, lepo udano stopa v pi-

sarno, zopet pride domov in jo po prestanem trudapolnem delu udari v gostilno „Pri polni zemlji“, dotlej prepušča lunine prebivalce znanstveni špekulaciji.

Z vedno jačjimi daljnogledi naj preiščejo lunino površje, prodorno moč teleskopov naj povečajo v toliko, da nam primaknejo lunine pokrajine na razdaljo par sto metrov — no, potem se „zlikovec“ na luni pač ne bode mogel trajno skriti pred našim pogledom.

Publika je iskala svojega „poljudnega“ astronoma in ga tudi našla!

Z orjaškim teleskopom, ki je prekašal po velikosti in razbiralni moči vse dotlej poznane daljnoglede, se je podal John Herschel l. 1834 na Kap Dobre Nade. V čisti atmosferi južnega podnebja je hotel s svojim optičnim velikanom kar najgloblje prodreti v ustroj zvezdnega neba, predvsem pa tudi prav skrbno pregledati lunino površino.

Umevno je, da je bila pozornost vsega olikanega sveta obrnjena na Kap Dobre Nade, kjer je Herschel v mirnih lepih nočeh razkrival tajnosti prirode. Z nestrpnostjo so pričakovali prvih zanimivih poročil.

Kar izide nenadoma l. 1836 v New-Yorku in obenem tudi v nemškem prevodu v Hamburgu senzacionalni spis: „Čudovito odkritje o luni in njenih prebivalcih“.

Kar poroča ta knjižica strmečemu čitatelju, to daleko nadkriljuje vsa še tako smela pričakovanja človeške fantazije.

Eden njegovih „sodelavcev“ popisuje, kako je združil Herschel daljnogled z drobnogledom in na ta način približal lunine pokrajine človeškemu očesu do razdalje 75 metrov.

Bivoli se pasejo po luni, v temnih močvirnih kotlinah rjovejo morskimi konji, po sočnih travnikih begajo kot sneg bele srne ter meketajo ovce s slonokoščenimi rogovi — in seleniti? — — —

Obdarjeni s perutmi iz tanke kože frfotajo po zraku ljudje-netopirji. Frfotajo čez mesta in vasice, ki se belé po ravninah in ki jih vežejo križajoče se ceste.

Vse od konca do kraja zlagano! Jean Nicolle, odličen astronom pariške zvezdarne, ki pa je pozneje uničil svojo eksistenco z igranjem na borzi, si je dovolil s tem spisom jako neokusen dovtip.

Toda tudi slab dovtip ima svojo vzgojevalno silo. Odkriti s pomočjo orjaških daljnogledov na lunini obli njene prebivalce: to prizadevanje je Nicolletove spisa osmešil do kosti.

Tudi v širšo publiko je prodrlo naziranje, da se da problem luninih prebivalcev rešiti edinole s točnim odgovorom na vprašanje: „Ali nudi luna življenju zadostnih in trajnih pogojev?“

Življenski pogoji na luni.

Kdo bi si upal danes jasno začrtati meje življenja, kdo razložiti njegovo bistvo, kōdō povedati, pod katerimi najneugodnejšimi odnošaji še tli njegova iskra?

V pravcat požar se je razplamtela ta iskra na zemlji. Premagala je sovrašstvo večnega ledu in snega, kljubovala neprijazni moči tropičnega solnca, v naročje morskega dna, v tmino zemeljske skorje je poslala svoje žarke.

Toliko pa je gotovo: vsepovsodi je nositeljica življenja neka specifična snov, z določnimi kemiškimi znaki, beljakovina. Tudi najenostavnejšega življenja si ne moremo predstavljati drugače kot vtelešeno drobni kepici beljakovinastih snovi.

Za postanek, obstoj in rast žive beljakovine pa so poleg primerne hrane neobhodno potrebni najmanj trije pogoji: zrak,¹ voda, primerna temperatura.

Zrak je priprostemu človeku vzor breztvarnosti. Oko ga ne vidi, vonj in okus ga ne zaznata, tudi s tipom mu ne moremo do živega; kakor ima matematika svojo ničlo, tako si je vstvarila tudi fizika svoj fizikalni nič — in to je zrak. Tako si misli neuki lajik.

Ako pa se zrak odteguje našim čutilom že na zemlji, kjer nas vsenaokrog obdaja, kdo naj se drzne na razdalje stotisočev kilometrov dognati njegovo prisotnost in kakovost?

Počasi, prijatelj! V sto in sto pojavih se javlja zrak tvojim čutilom in edino tvoja duševna slepota je kriva, da jih ne opaziš ali ne razumeš.

Poglej! — na tla te sobice, ki je 6 m dolga in 4 m široka, pritiska zračna plast s težo 250.000 kg. Četrta milijona kilogramov! Znositi bi moral v sobo 5000 vreč premoga, da dosežeš isti pritisk.

¹ Poznamo sicer nekatere organizme, ki izhajajo lahko brez kisika, da celo taka živa bitja je odkrila moderna biologija, ki jih dostop kisika ugonobi. Toda ti anaerobi (brezzračniki) so prilagojeni tako izrednim in posebnim življenjskim odnošajem, da jih brez pomisleka lahko smatramo za izjemo, ki nas ne sme niti v najmanje motiti pri presoji življenjskih pogojev.

Če bi ne bilo v sobi pod tabo tudi zraka, ki izenačuje s svojim pritiskom to presilno težo, tedaj bi ti zrak na jako drastičen način dokazal svojo tvarnost, udrl bi ti tla in ti bi se znašel s svojimi mobilijami vred nenadoma na dnu kleti.

Kako rumeni solnce, kadar gre na zapad, celó rudeča postane časih njegova plošča; kako brezskrbno mu lahko gledaš v lice, ne da bi ti mamilo oči. Kako mirno gorijo zvezde vrh neba, one pa, ki stoje nizko, trepetajo in migljajo, kot da bi hotele ugasniti. Da, prav blizu horiconta v resnici ugasnejo, ker tamkaj ne opaziš vse-naokrog tudi v najjasnejši noči niti ene zvezdice.

Zrak je, ki se na ta način igra z zvezdno in solnčno svetlobo.

Dasi se nam dozdeva zrak popolnoma prozoren, vendar kolikor toliko požira svetlobne žarke. Luč, ki prihaja od zvezde blizu horiconta, mora preromati skozi zrak dolgo, dolgo pot, in ugasne, predno dospe do našega očesa. Tako zamre studenec, čegar pot zaide na prostrana peščena tla.

Zrakoplovci, ki so se dvignili v izredno zračno višino, so se prestrašili nad čudnim pojavom. To lepo modro nebo postaja vedno temnejše in temnejše, končno se stemni popolnoma, da zažare na njem zvezde pri polnem solnčnem dnevju.

Tudi ta čarobni azurni baldahin nad nami je delo zraka. Iz stobarne solnčne luči ga razume stkati; rudeče, rumene in zelene svetlobne nitke, ki je spreden iz njih navidezno beli solnčni žarek, pretrga, modre pa odbije proti zemlji, da se nam zdi, kot da visi nad zemljo kupola iz modrega baržuna. Kjer pojenja zrak, ugasne tudi modrina neba in odpre se nam grozota temnega, mračnega vseirnega prepada.

Jutranji in večerni mrak imata ravnotako svoj vzrok v razmetu solnčnih jarkov v visokih zračnih plasteh, ki jih obseva solnce, dasi se nahaja še pod obzorjem.¹

V lahнем vetriču in grozovitem viharju ti kaže zrak svojo tvarnost in opozarja te nase v lepoti človeške govornice ter v harmoniji akordov, saj je zrak ono sredstvo, ki posreduje tvojemu ušesu vzprejemanje zvočnih občutkov.

„Toda, to so le besede“, mi porečeš. „Kaj naj začnem z vsemi temi pojavi na luni? Kdor naj vidi na luni zahajati solnce in medleti zvezdno luč, kdor naj zre njeno modro nebo in občuti zefirje

¹ Pojemanje svetlobe, ki gre skozi prozorno sredstvo, ima svoj vzrok v vsrkavanju ali absorpciji svetlobe; njen razmet ob majhnih zračnih delcih temelji v razgibu ali difrakciji.

ter orkane na njeni površini, ta mora na luno. In dokler ne more do nje, mu ostane vprašanje o prisotnosti zraka na luni nerazrešna uganka.“

Prav često lahko prisostvuješ zahajanju zvezde za lunina gorovja, ne da bi ti bilo treba zapustiti rodno zemljo.

Kolikokrat se pripeti, da pokrije luna na svojem mesečnem potu skozi ozvezdja, to ali ono zvezdo stalnico. Naravnaj svoj daljnogled na mesto, kjer se bo morala lunina obla navidezno dotakniti zvezdice, predno jo pokrije s svojo ploščo.

Tistih par trenutkov, predno izgine zvezda „za oglom“, jo opazuj prav natančno! Njeni svetlobni žarki morajo tedaj skozi lunino atmosfero, predno ti dospo v oči. In ako pokriva lunino površino v resnici plast ozračja, tedaj mora zvezdica nalahno zatrepetati, zganiti se mora iz svojega tako natančno preračunjenega mesta, saj zrak kolikortoliko odkloni njene žarke iz premočrtne poti. — Toda vse zaman! Z matematično natančnostjo in mirnostjo izgine zvezda za lunino ploščo in se zopet prikaže na nasprotni strani.

Kolikor stoletij že opazujejo astronomi lunino površje, nikdar še niso opazili na njej večernega ali jutranjega mraka. Neposredno si segata na luni v roke noč in dan. Tu neprodurna črna noč, tam jasni solnčni dan, in ni ga med njima pasu, kjer bi se luč in tema mešala v sivih nijansah. Na luni ne opaziš večerne ali jutranje zarje, ki bi zlatila gore in v rožnat dih odela globoke doline ter oznanjala prihod mladega solnca.

Kot modeliran iz mavca leži pred daljnogledom relief luninega gorovja; vedno oster v svojih konturah, vedno kontrasten v trdi porazdelbi svetlobe in sence. Nikdar se mu ne zmogli niti najmanjša pokrajina, nikdar ga ne odenejo oblaki, nikdar ne medle njegovi obrisi in ne postajajo nejasni, kakor nam često na zemlji izginjajo oblike oddaljenih gora v sopari poletnega dneva. Nikdo še ni videl, da bi bil na luni zapadel sneg, in ni ga, ki bi bil priča njenim deževnim viharjem. Pač, nekdo jih je opazoval, Keplerjev učitelj Maestlin je zapazil še pred odkritjem daljnogleda l. 1605 na svetli lunini plošči mračno pego, temen prostran oblak, ki je izlil hudourni ploho in nevihto na lunine pokrajine. Res škoda, da je bodočnost dokazala popolno neverjetnost takega pojava na luni.

Luna torej nima niti zraka niti vode!

Toda fizika se izraža točneje. Z vso gotovostjo lahko trdimo, tako pravi, da luna ne more imeti ozračja, ki bi bilo gostejše kot je dvatisočkrat razredčeni zrak zemeljskega površja.

Še dvatisočkrat moramo torej razredčiti ta fizikalni nič, eno samo tretjinko milimetra visoko bi smelo stati živo srebro v barometru, in tedaj šele smo ustvarili zrak, kakršnega bi luna morda lahko imela. Ali ga ima, ali ne, tega ne vemo; toliko pa vemo gotovo, da gostejšega nima.

Z najboljšimi zračnimi sesalkami ne moremo doseči tega cilja. Tudi toli stroga fizika smatra v taki meri razredčen zrak za prazen prostor!

Zamisli se trenutek v to brezupno puščavo! Ni ga lahnega vetriča, ki bi zašuštel v mrtvaško tišino, ni je kapljice ki bi kanila hladilno na razbeljeno kamenje. Prestrašna Saharska pustinja je v primeri z lunjo še pravcati paradiz!

In že čitam na tvojih ustnih pritajeno vprašanje: „Zakaj nima luna ozračja in vode, saj smo čestokrat čuli, da je luna prava hči naše zemlje, ki se je v pradavni preteklosti utrgala njenemu telesu?“ 205

Rešitev te uganke se je posrečila fiziki šele v novejšem času.

Da, tudi luna je prejela v pradavnini vso opremo, ki gre mladi zemeljski hčerki, lepo zračno obleko in odejo vodá. A zapravila je to materinsko doto, toda kako?

(Dalje prihodnjič.)

Janko Glaser:

Ob povratku.

Drobno kujejo kovački
med jelševjem na potoku. —
Da kovali bi še enkrat
kakor nekdanj mi, otroku!

Da kovali bi mi trdo,
bolj kot nekdanj trdo, močno:
manj mehkebe v srce mehko,
več trdosti v dlan odločno!

Fran Govekar:

Shakespeare.

Nekoč je bil . . . Da, kakor pravljica se čita njegovo življenje. Nekoč je bil kmet-obrtnik John. Prodajal je domačo volno, kože in meso; pa morda še kaj drugega. Ker je bil podjeten in energičen mož, se ni sramoval nobenega poklica. Samo da kaj „nese“. In ker je bil brihtne glave, je imel z vsakim podjetjem uspeh. Postal je bogat, bogat vsaj med svojimi someščani v malem Stratfordu ob Avoni. Pridelal si je v kratkem dve hiši ter postal občinski zaupnik. Nadziral je kvaliteto piva po stratfordskih gostilnah in pa posode. Imel je tudi sodno oblast. In pridobil si je hitro tolik ugled, da je mogel zasnuti hčerko iz premožne stare plemiške obitelji. Johnov ugled je vidno rasel, ž njim pa je raslo imetje. Postal je policijski nadzornik, ker je bil redoljuben, pošten in v vseh poslih natančen mož; zlasti pa velik sovražnik lenobe in potratnosti. Zato je uneto preganjal lenuhe, postopače in zapravljive igrače. In na to je postal občinski blagajnik, na to občinski svetovalc in končno stratfordski župan.

In kmet John je imel s svojo ženo plemkinjo sina — Williama. V stratfordski župni cerkvi so krstili dečka v evangelski veri 26. aprila 1564. Deček se je kmalu naučil čitati in je vstopil v mestno latinsko šolo. Odlikoval se je z izredno nadarjenostjo in s čudovitim spominom. Učil se je gramatike svoje materinščine, računstva, svetega pisma in poleg latinščine le še prav malo grščine. Čital je Ovida, Plauta, Terenca in Seneko ter končno Cicerona, Vergila in Horaca. Zemljepisja in zgodovine učitelji niso predavali. Več kakor za šolo pa se je William zanimal za naravo, ljubil je gozd in polje, živel med rastlinami, žuželkami, tiči in zverjadjo, letal od vasi do vasi, poslušal stare pravljice in pripovedke ter občudoval zanimive stare narodne šege pomladi, jeseni in pozimi.

Poseben, prvi umetniški užitek pa so bili zanj cerkveni misteriji, groteskne predstave raznih obrtnih ceh. Vsebina teh hrupnih, včasih zelo drastičnih igrice je bila zajeta iz življenja Kristovega in iz sv. pisma. Igralci so kričali, kleli, se pretepali, se prebadali in morili. A bilo je vse strašno lepo!

Toda obrt Williamovega očeta je začela v splošni gospodarski krizi pešati, mož je zašel v dolgove, zaradi katerih je izgubil pri-

ženjeno posestvo, se zapletel v nesrečne tožbe, izgubil županstvo in je končno docela ubožal. Sin William je torej moral zapustiti šolo. In ker je oče opustil trgovino s kožami in volno, je ostal sin v očetovi mesnici kot pomočnik; v svobodnem času pa je hodil na lov. Tudi vztrajen, izdaten pivec je postal in lepim dekletom in vdovam je bil prav opasen družabnik. V svoji lovski strasti pa je prekoračil mejo, zašel v tuje lovišče in zato presedel kot lovski tat nekaj tednov v zaporu. V tem obupnem stanju se je William oženil z osem let starejšo, lepo in bujno, a zelo preprosto Ano. Vodila ga ni resna ljubezen ali duševna harmonija, nego sta ga zapeljali strast in njena dota. Seveda je bil v takem zakonu kmalu zelo nesrečen. Postalo mu je nesnosno, zlasti ker je bil brez poklica. Očetova mesnica, lov, pijančevanje, robota na ženinem domu kajpak niso zadovoljevali niti njegovega srca niti duha. A kam naj bi šel? Česa se lotil?

Tedaj je videl predstave „moralitet“ in „tragedij“ potujočih igralcev. In spoznal je, kje je njegov poklic. Skrivaj je že dotlej pesnil. Hotel je postati igralec in dramatik. Dobro so služili takratni igralci in honorarji dramatikov v Londonu so bili sijajni. On pa je bil nesrečen, ubog zakonec s tremi otroki. Svoboden in bogat je hotel postati, zaslužiti, poskrbeti za bodočnost svojih otrok iz lastnih sil. Kar je bil dosegel oče, je hotel dognati tudi sin. Le po drugih potih. Povedal je svoj sklep; toda oče, bivši župan, ni maral, da bi bil sin potepuški komedijant, ki ga ne spoštuje nihče posebno. In žena, neizobražena kmetica, se je zgražala. A William je vztrajal, se sprl z domačimi do grda in peš pobegnil v London.

Tam je vstopil William med igralce. Predstavljal je spočetka le epizodne vloge ter bil obenem v prvi vrsti inspicijent in glediški sluga. Pa je začel popravljati svojo piškavo vlogo, piliti, dostavljati in izboljšavati vloge prijateljem, — kmalu je že predelaval vse igre, končno je začel — pisati svoje drame. In kar hitro je postal odličen igralec, slaven dramatik, izposloval si je plemstvo, zaslužil stotisoče, nakupil si v Stratfordu več hiš in mnogo zemljišča ter je bil najuglednejši pisatelj Londona, najbogatejši mož v Stratfordu. Bivši mesarski pomočnik, lovski tat in glediški sluga je postal po svoji slavi tovariš Homerjev, Ajshilov, Dantejev in njegove drame bodo živele kot najvišji umotvori dramske umetnosti, dokler bo obstajala naša zemlja.

Nekoč je bil . . . Da, kakor pravljica se čita življenje njega, čegar 300. jubilej smrti se je praznoval te dni po vsem kulturnem svetu: Williama Shakespearea.

Ali se je zval Bacon Verulamski?

Mnogo odličnih znanstvenih društev, resnih literarnohistoričnih revij in mož svetovnega ugleda dokazuje namreč z najresnobnejšim učenjaškim aparatom, da pisatelja Shakespearea nikdar ni bilo, ali da je ostal vse življenje neveden glediški faktotum, ali da si je njegov priimek le izposodil kot literaren pseudonim kancelar, jurist in filozof Bacon Verulamski. Nad 1000 resnih knjig in brošur ter nešteto razprav spričuje na podlagi starih originalnih izdaj dramskih del XVI. in XVII. veka kritično in historično, da je Shakespeareovo delovanje resnično le pravljica. Lord Palmerston, Walt Whitman, lordi Houghton, Campbell in Penzance, sami učenjaki, državniki in najvišji angleški sodniki, dr. Furness, ameriški znanstvenik, Marc Twain, ameriški pisatelj, vseučiliški profesor dr. Wallace i. dr. so dokazovali, da resnični Shakespeare ni bil niti izdaleka sposoben napisati dram, ki so znane pod njegovim imenom. Z velikanskimi troški več let izvrševana znanstvena preiskava pod vodstvom vseučil. prof. dr. Wallaca je sodno doprinesla dokaze, da je v času „Hamletove“ premijere živel pri nekem brivcu v umazani zakotni ulici neki William Shakespeare, ki je občeval le s sodrgo ter se je kot priča pri neki zakonski zadevi v zapisniku podpisal le z debelo piko. Mož ni znal niti pisati! In ta akt si moreš ogledati v državni Record-Office v Londonu! — Knez Bismarck je izjavil, da je mogel Shakespeareove drame napisati le nekdo, ki je stal sredi političnega življenja ter je poznal iz večletnega občevanja do tančin vse malenkosti etikete najvišjih slojev ter ves državni in dvorni ceremonijel. Nemški kancelar sodi torej, da je mogel biti avtor le angleški kancelar ali minister! Lord Gladstone, eden največjih angleških državnikov, je resno dvomil o resničnem Shakespeareju, nemški filozof Nietzsche pa je v svojem „Ecce homo“ naravnost izjavil svoje prepričanje, da je mogel spisati „čudovito literaturo Shakespeareovih dram“ le edini Bacon. Bacon je bil namreč po rojstvu princ iz tajnega zakona kraljice Elizabete z lordom Leicesterom! In vsa sleparija s Shakespearejem gre baje le na rovaš predsednika londonske „Shakespeare Society“, Painea Colliera! Ltd., itd.

In vse te trditve ponavlja s polnim prepričanjem prav te dni Baconska struja v nešteti člankih. Dunajski dvorni svetnik in vseučiliški profesor dr. Alfred pl. Weber-Ebenhof je docela preverjen, da se stratfordska legenda prav tako razprši v nič, kakor se je znanstveno dokazovanja trditve o neizpremenljivosti plemen in rodov ...

V srečni dobi je živel Shakespeare. Renesanca s svojo polnokrvnostjo, divjo temperamentnostjo, silno podjetnostjo, brezmejno razkošnostjo, s svojim neukrotnim hrepenenjem po vsem velikanskem in prekrasem je rodila Michelangela, Ariosta, Cervantesa in Shakespearea. Čas kraljice Elizabete, smrtne sovražnice Marije Stuartove, in kralja Jakoba je bil velikih dogodkov in državnih uspehov, ki so donašali milijone, nad vse bogat. In bogati so bili tudi ljudje. Vse se je hotelo izživeti in uživati. Vpliv, zlato, razkošje, umetnost in znanost so bili cilji. V strastnem delu in še strastnejšem uživanju je potekalo življenje. Turnirji, maskerade, glediške sijajne priredbe, pestri izprevodi po cestah in potapljanje v slasti skrite in javne ljubezni so tvorili ljudem življenski ideal. Nečuveni angleški luksus v oblekah, nakitih, pohištvu in stanovanjih te dobe je navdajal s strmenjem in občudovanjem ves svet. Zdelo se je, kakor da se je vrnila doba rimskih cesarjev, prenešana na angleška tla. Rimsko in grško klasično slovstvo v angleških prevodih je prešlo v glavo in srce tedanjih Angležev. Grška in rimska mitologija je postala moderna ne le v glediških, nego tudi na javnih zabaviščih in po salonih.

Shakespeareju je bilo v tem ovzdušju kakor ribi, ki je s peska padla v burno valovje. Užival je, gledal z razrogačenimi očmi in poslušal iz izstradanimi ušesi. Predvsem pa je čital ogromno in s strastno žejo. Njegova služba pri gledališču je bila njegovi izobrazbi še prav posebne koristi. Čital in slišal je najnovejša drama'ska dela najuglednejših pisateljev ter se seznanil z najrazličnejšimi stanovi navdušenega glediškega občinstva. Meščanje in aristokratje, obrtniki, delavci in vojaki so se enako živo zanimali za dramatiko, ki jim ni bila le v zabavo, nego v resnično potrebo. Na kraljevskem dvoru ni minila nobena slovesna prilika brez predstav. V igrar se je odražalo v simbole, alegorije ali karikature zastrto resnično sočasno življenje, politični, socialni in literarni boji so se reflektirali z odra med gledalce. Gledišče je bila tribuna javnosti, zato je bilo hkratu vedno tudi aktualno.

Tudi zagrizeno nestrpne nasprotnike je imelo tedanje gledišče v asketskih puritanskih reakcionarjih, ki so videli v igrar le pohujšanje in greh, v igralcih, pesnikih in glasbenikih pa le cerkvi in državi škodljiv „mrčes“. Z moralnega, političnega in zdravstvenega stališča so gremeli puritanci proti glediščem in ker so imeli na londonskem magistratu večino, je bilo treba državnega pokroviteljstva, da ni zmagal takratni klerikalizem. Ker pa so imeli londonski ple-

ne = me
keru
of sko
slov.
ce !!

miči, poveljniki in admirali ter celo angleški vladarji svoje igralske družbe in svoja poslopja, opozicija vzlic svoji moči ni mogla dosti škoditi. Igralci pa so se tudi osamosvojili, igrali za lastni dobiček ter si gradili svoje posebne glediške zgradbe, v katerih so bili neodvisni. Vladna cenzura je bila skrajno tolerantna ter je krotila le včasih pretirane ekscese. Ker je imela Anglija igralcev v tolikem izobilju, da so njeni igralci preplavljali ne le domovino, nego tudi Dansko in Nizozemsko ter so prirejali predstave celo na Francoskem in na Nemškem, je razumljivo, da je živelo v Londonu samem prav izdatno število prvovrstnih umetnikov, tragedov in komikov. Zato so bile predstave na londonskih odrih v Shakespearovi dobi resnično izvrstne. Ker je bilo gledišče najelegantnejši in najzabavnejši užitek, ki so ga ljubili kralji, kraljice in najvišji dvorniki, so polnili gledišča vsi sloji do zadnjega prostorčka.

Le par let je bilo treba, da se je lotil Shakespeare prve svoje tragedije. „Henrik VI.“ je spisana še docela pod vplivom starejših prednikov. Igra je pravzaprav le dramatizirana kronika, zbirka dramsko efektnih prizorov, a brez notranje enotnosti, brez vodilne ideje, povsem nedramatskega značaja. Dogodki so nanizani epično drug na drugega, prekinjeni z lirskimi deklamacijami; v jeziku in slogu ni še nič samosvojega, le ekspozicija kaže že bodočega mojstra. In silni temperament mu ni dopuščal, da bi pisal dolgoveznih monologov kakor njegovi vzorniki, in kot praktičen poznavalec odra in igralske tehnike je znal dejanje stopnjevati ter doseči v glavnih prizorih efekt, za katere so ga že dolgo ugledni praktiki očitno zavidali. Tudi njegov jezik je bil svežejši, ker je bil naravnejši, narodnejši.

Že s „Titom Andronikom“ je našel Shakespeare res dramsko snov, dejanje te tragedije je vzlic preobilju dogodkov enotno ter se razvijajo prizori logično drug iz drugega. Sujet je črpal iz neke povesti, iz Senekovega „Thyesta“ in Ovidovih „Metamorfoz“. Toda v grozoti, krvavosti je svoje vire še presegel, ker izmed 14 oseb jih pokolje 11 na odru. V drami se godi kakor v mesnici, o mesnici je v njej govor vsak hip in le bivši mesarski pomočnik je mogel nameravati tragične efekte ondi, kjer se vzdiga v gledalcu stud in odpor.

Koliko sta drama „Perikles“ in veseloigra „Veroneška plemiča“ Shakespearova povsem nezrela prvenca in ali nista le tuji deli, samo mestoma popravljeni po njem, še ni dognano. Kronološkičnost posameznih njegovih del itak še danes ni znana. Izdajali so jih špe-

kulativni založniki, avtorjevi tovariši, a širili so se tudi v prepisih, ki so bili bolj ali manj površni. Sam Shakespeare svojih del ni redigiral in izdajal. Gotovo pa je, da je sledila za „Henrikom VI.“ drama „Rikard III.“, v kateri je dosegel avtor doslej prvič zaključeno obliko resničnega dramskega umotvora. Dasi je tudi v tej drami nekaj preširoko razpredenih epizod in dolgih monologov, je enotnost dejanja, ki se grupira okoli vse nadvladajoče gigantske osebnosti častihlepnega nasilnika Rikarda, vzorna.

Ogromni talent Shakespearejev pa je obvladoval prav tako humor in komiko, kakor grozo in tragiko. Ševeda imamo za tedanjo groteskno komiko, fini ali zelo grobi dovtip, besedne spake in satirična bičanja, danes, po 300 letih, manje smisla. Vendar naj zaradi popolnosti omenim njegovi komediji „Brezuspešna zaljubljenost“ in „Komedijo zmešnjav“, ki se je v O. Župančičevem prevodu igrala tudi že na slovenskem odru. Prva razvlečena dvorska komedija s pretirano simetričnostjo v razdelitvi oseb (kralj s tremi vitezi na eni, princesa s tremi dvorkinjami na drugi strani) napravlja vzlic svojim izbornim tipom nekako prisiljen vtisk. Značaji so slikani površno, le maršal Biron in Rozalina živita sredi ostro duhovitega govoričenja in koketiranja resnično individualno življenje. — „Komedijo zmešnjav“ je spisal Shakespeare po Plautovih „Menächmih“, ki jih je dramatiziral in le še kompliciral, dodavši dvema povsem enakima bratom dvojčkoma še enako povsem slična dvojčka slugi. Dasi tehnično briljanten umotvorec, zahteva ta burka od modernega gledalca vendarle preveč domišljije: nad neverjetnostjo tolike enakosti mož, da bi jih ne razločile niti ženske, majemo glave, dasi se morda ob tej glumi še dandanes prav dobro zabavamo.

Tudi veseloigra robatega burkastega značaja „Kako se kroti ženske“ (ki se je igrala že pred leti menda kot prva Shakespearova igra na slovenskem odru v Ljubljani) spada k tem prvim Shakespearovim delom. Da je dal Shakespeare priredbi svojo sijajno tehniko, svoj zlati humor, živi, duhovito tekoči dialog ter osebam ostro individualiziran značaj, pa končno tudi svojo etiko, je gotovo glavni vzrok, da ima tudi ta igra nevenljivo mladost, polno sočnosti in prisrčne ljubeznivosti.

In kakor povesod, je tudi pri pisanju komedij vodila avtorja le sreča. Ne le da je dosegel s svojimi komedijami velik moralen in še večji gmotni uspeh: veseloigre so ga končno nagnile, da se je otrešel vseh vplivov svojih prednikov, da je začel pisati svobodno, uporabljati živo naravno govorico ljudstva in posebej tudi zna-

čaje iz sodobnega življenja. Dosegel je v stilu, tehniki in karakteristiki mojstrstvo, da mu ni bilo nič več nemožno in da je znal vse, ker je hotel. Tako je napisal svojo najlepšo ljubezensko tragedijo, „Romeo in Julija“, po snovi vzeto po starih povestih in pripovedkah, po svojem nežnem in elementarnem čustvu pa zajeto baje iz nove Shakespearove ljubezenske sreče. Z „Romeom in Julijo“ je našel pisatelj končno sebe in svojo umetnost. Zdaj je bil usposobljen napisati svoje vzorne komedije: „Sen letne noči“, „Zimsko pravljico“, „Trgovca beneškega“ in „Vihar“ ter svoje grandiozne, v svetovni literaturi še doslej nedosežene tragedije: „Korijolana“, „Cezarja“, „Hamleta“, „Kralja Leara“, „Othella“, „Antonija in Kleopatru“ ter „Macbetha“. S čudovito plodovitostjo je sipal iz svoje duše najzrelejše umotvore in napisal po dve veliki drami na leto. Njegova slava je zatemnila vse tovariše in kakor kralj se je visoko dvignil nad vse tragike preteklosti in bodočnosti. In da mu je tolika plodovitost in marljivost prinašala tudi izrednih gmotnih koristi, je bilo le pravično in umljivo.

(Konec prihodnjič.)

Janko Samec:

Ribiška.

Hej, med jadri veter poje
pesem črne polnoči ...
Bogve, ali dekle moje
še pri okencu bedi?

Morda več ne misli name,
morda v težkem snu ječi,
kot da ve, da moje same
želje so sred polnoči ...

Dr. Ivo Šorli:

„Don Quixote de la Mancha“.

(K tristoletnici smrti Miguela de Cervantes Saavedra.)

espera
H: 219
Slavni Španec ima skoro z vsemi velikimi duhovi preteklih časov to skupno, da smo glede podatkov o njegovem zunanem življenju prepuščeni po večini samemu sklepanju ali celo domnevanju. Gotovo vemo le toliko, da je bil rojen leta 1547., da je študiral teologijo, da s svojimi prvimi deli ni imel posebne sreče; da je bil potem boljše vrste sluga pri nekem kardinalu in pozneje navaden vojščak; da je v bitki pri Lepantu izgubil levico, da so ga na poti domov vjeli morskimi roparji in odtirali v suženjstvo h krutemu algiškemu beju; da je potem ušel in postal v domovini nekak davkar ali dacar; da so ga iz bogve kakega vzroka od te službe odstavili in zaprli, in da je najbrže v ječi zasnoval svojega „Don Quixota“, približno že 55 let star; da je izdal drugi del svojega velikega dela še le 10 let pozneje, in da je šel odtod, slaven in ubog do vseh mej, dne 23. aprila 1616 — na isti čudni dan, ko je odpotoval tudi Viljem Shakespeare.

Solga
Toda nobenemu drugemu teh velikih mož se ni dogodilo, da bi bilo katero njih del postalo takorekoč slavnejše in tudi znanejše nego oni sami. Zakaj komaj izrečemo imena: „Odiseja“ in „Ilijada“ ali „Divina Commedia“ ali „Hamlet“, „Romeo in Julija“, „Kralj Lear“ itd., že stopijo iz vekov pred nas bele oči očeta Homerja, že se pomika mimo nas nadzemska postava božanskega pevca in nas gleda s prve strani svojih večnih del znana glava velikega Viljema. Izreci pa ime „ingenijoznega hidalga“, — ne njegov nesmrtni ustvaritelj, nego preslavni vitez žalostne postave sam stopi iz ozadja, povesi svoje junaško kopje, — o, ne bojmo se: naj je tudi oslarje imel za viteze in celo ovne za junake, nas siromakov ne bo zamenjal! — mirno nas pogleda in dvigne potem z nepopisno grandeco plemenito glavo, da se zasveti Mambrinova čelada v veselo se smejočem solncu . . .

Ah, ti božje solnce, ti se lahko smeješ in si tudi edino, ki imaš pravico, da se našemu ubogemu vitezcu in njegovi čeladi smeješ. Zakaj ti si čez vse in nad vsem in tudi nad vsemi norostmi, ki nam govorijo, da nam je nori vitez brat . . . In brat nam tudi verni

mu oproda Sancho Pansa, ki se tako prijazno in zaupno in široko reži tam za njim . . .

Zakaj to je ta čudovita povest o žalostnem vitezu: velik lek-sikon skoro vseh človeških nespametnosti in zablod . . . In najve-selejše je, da se ji smeje človek tem bolj iz srca, čim dalje je od modrosti . . . Bil je kralj, ki je dal ustaviti voz, rekoč: „Kdo je, ki se od smeha valja pod cesto: ali je norec ali bere „Don Quixota“? Pa mogoče je bil norec, ki je bral „Don Quixota“ . . . Kajti, da je bil modrijan, bi se bil samo še smehljaj, smehljaj se nad seboj in nad norostjo in ničemurnostjo sveta . . . Vsemu bi se vase smejal, samo ne Don Quixotu — bratu . . . Zakaj tistim norostim ubogega hidalga, ki so zbrane v takozvanih „okrajšanih izdajah“ (v njih se godi velikemu vitezu največja krivica, ko ga postavljajo pred široko maso res le kot navadnega norca), vsem tistim in takim norostim in norčijam se je modrijan že odsmejal. Ali ne zato, ker bi jih morda podcenjeval: divne so, kakor je divno vse življenje divnega viteza in vreden odsev neizgorljivega njegovega notranjega ognja, vsega tega mogočnega in vedno nanovo do neba plapolajočega navdušenja, te iz vseh globin njegove duše prodirajoče vere v njegovo visoko zvanje in iz nje izvirajoče neukrotljive zavesti, da je ničev vse drugo, — ničeve tudi te brezštevilne batine in iz njih izvirajoče črnopodplute bunke in maroge po njegovem božanskem telesu. Divne so te norčije in brez njih si ne moremo misliti slavnega junaka; toda naposled so vendar samo norčije, — izraz samo njegovega pijanega srca. Izraz njegovega visokega duha pa so končno vendarle njegove — besede; besede namreč, kolikor se ne nanašajo na njegova kurjozna dejanja. Da, veliki vitez: čim so te vrgli tvoji zmajasti mlini tako visoko v zrak, da priletiš nato tem bolj trdo zopet nazaj na realno trdo zemljo, in čim te je sirov krpelj sklatil s hrbta tvojega Pegaza-Rozinanta in ti še pokazal in vnovič dokazal, kako svet, če se mu le ponudi prilika, taksira stremljenje vseh, ki bi se hoteli dvigniti, ali so se celo res dvignili nad peš hodečo vsakdanjost, — vsakikrat so se odprla tvoja usta in izgovorila dokaj prelepih modrosti. In ni niti krivda sveta niti krivda tvojega zvestega oprode, če si storil drugič zopet tako in dobil zopet isto plačilo. Da, celo to se ti lahko reče, da si to plačilo celo naravnost zaslužil, ko ti je bila dala Previdnost tega neprecenljivega zastopnika realne modrosti za spremljevalca, pa nisi poslušal treznih opominov in nasvetov njegovih. O, ne misli, dični Sancho, da je kaj ironije v teh naših besedah! Marsikdo, ki je leta in leta

dociral s svojega katedra, ni povedal toliko resničnih resnic, nego si jih često ti v dveh, treh svojih dolgih perijod s hrbita svojega ljubega sivca dol. Pa saj veš sam, da je o tem ves svet edin, kako čudovito se s svojim slavnim gospodarjem izpopolnjujeta v knjigi in v življenju . . . Zakaj, da ni njega, bi bil ostal ti doma pri svoji ženski in otrocih in bi bil hodil poleg svojega oslička, ki bi bil nosil gnoj na njivo in ne tebe po belem svetu, kjer je res da toliko klofut in brc, a zato tudi toliko prečudnih in prelepih stvari. In nikdar bi ne bil ti sanjal o namestništvih in inzularnih kraljestvih, da te ni zvalil na svoj pohod tvoj slavni gospodar. In nikdar bi ne bil postal sojunak ene najčudovitejših ustvaritev človeškega duha . . . A če bi ti bilo to res za nič in resnica, da bi bil ti zmožen zamenjati vso to slavo za dober kos sira, — vsaj to boš občutil in razumel: prekorišten član tega slavnega pohoda si bil postal. Tvoj gospodar bi bil poginil glada po pustinjah in samotah, da nista ti in tvoj sivec nosila takorekoč podlage njegovemu vzvišenemu navdušenju za njim: tistega naprtnika z jedačo in pijačo. In ko sta ga nekoč izgubila, si ti takoj in edini razumel, da je zdaj podjetje samo v resni nevarnosti, ako ne najdeti čim prej nadomestila. Bil si takorekoč „trên“, da, bil si vse ono „zaledje“, brez katerega bi junaštvo ne moglo slaviti svojih velikih zmag . . .

Da, vse to, in še veliko več je v ti čudoviti knjigi obseženo. In učeni možje pravijo, da je Cervantes vse to tudi hotel. Zakaj oni vedo vedno bolje nego umetnik sam, kaj je „nameraval“. In prav nič mu ne pomaga, da na koncu svojega dela izrečno pove: „ . . . zakaj moja želja ni bila nič drugega, nego da bi spravil ljudi do zaničevanja teh izmišljenih in nesmiselnih dogodb viteških knjig“ . . . kdo ima pravico, dvomiti o tem, da je res hotel samo to? Da, da to je: kaj pa to pomeni, ali je hotel to ali to? „Pri geniju ne pomeni zasebna njegova volja prav ničesar, volja duha, ki govori iz njega in po njem, je, katera odloča,“ pravi nekako Heine nekje: In to je njegova, genijeva, slava in čast. Največja slava „Don Quixota“ je morda ravno v tem, da je njegov izumitelj tako malo hotel, a da je vstalo iz tega njegovega, pravzaprav negativnega dela, kar je vstalo: hotel je zasejati med zalego kopriv strupeno rastlino, ki bi koprive pomorila, pa je zrastle rastlina v velikansko in prežlahтно sadje noseče drevo . . . Od tedaj jih je zrastle tam okrog cel gozd, nekatera celo nič manjša; toda nikoli se ne bo smelo pozabiti, da je Miguel Cervantes oče novodobnega romana in „bistroumni vitez“ njegov prvi junak. Najvišja čast „Don

Quixota“ pa je, da je še vedno „modern“. Seveda pišemo danes marsikaj drugače in bi sam Cervantes ne pisal več tako; ali to, kar je delež tolikim slavnim in često niti za tretjino tako starim delom: častita mumija za muzeje in za šolske sobe, to „Don Quixote“ pač ne bo nikdar! Srečni hidalgo, da — saj si celo eden onih redkih, ki te ne „razlagajo“. Bo pač tudi to eden izmed vzrokov, da stojiš pred nami vedno enako živ in — cel . . .

Ah, globokoumni mož, kaj bi tudi s to tvojo prismojeno modrostjo po šolah! Zadnjič sem te videl v „šoli za preprosto ljudstvo“, v kinematografu, in sem še bolj občutil, da tudi za to šolo nisi. Pričakovali so norosti od tebe; toda resnični umetnik, ki si se bil za pol ure vtelesil v njem, ni mogel drugače, nego da te je pokazal, kakrššen si bil: v vsi tvoji tragični smešnosti in komični melanholičnosti . . . Ali bilo nas je tudi nekaj, ki te ne pozabimo nikdar več, kako si stal in stopal pred nami . . .

Ne, tolpa te nikdar ne bo umela. Smejala se ti je celo, ko si umiral, tako velik in svečan. Celotakrat je mislila, da preganjaš norčije. Mi pa smo ti z brezkončno ljubeznijo zatisnili oči, in smo bili skoro veseli, da si že tam, kjer ni več zavistnih čarovnikov ki bi ti pretvarjali velikane v mline, sovražne armade v ovčje čede, junaških borb vredne pagane v strahopetne brivce, damo tvojega srca pa v kmetico bradavičastega lica in odurnih manir, da si rešen onih sil, ki so ti vselej zvile še v zadnjem hipu v zlobno smešnost vsak cilj tvojega brezprimerne, junaštva in ti spačile visoke ideale tvojega žlahtnega srca, — na vekov veke bodo gledale zdaj tvoje oči brez potvorb vse ono, kar si je bilo v življenju ustvarilo to tvoje veliko srce, predvsem pa njo: nikdar preveč občudovano Dulcinejo iz Toboze . . .

Tebi pa, Miguel de Cervantes, ki si ga nam dal, večna hvala! In naj bi prešlo zopet tristo let, ne da bi moglo oslabeti to veliko luč, ki lije tolikim svojo lepo svetlobo v srce . . . pred vsem pa njim, ki so jim že legle mračne sence življenja vanj . . .

*osebni furi: opisal to malo lehkomišljeno - Quixotea Miguel
api celo prehitro. Tako mora naravnost vganjivati: pise glen
Don Quixotevega jekara. Črna je Sancho Panza pa je Josegel.
Vtor 23
obletni
lahu ne
vopne*

Mara Lamutova:

Breze.

V brezovem gaju se gode čudeži . . .

Bilo je pred leti. Slonela sem ob oknu in strmela v prostorni dol. Ravnokar je besnel silen vihar in nebo se je izlilo. Tedaj se je zasmejala vsa dolina v novorojenih žarkih, kakor se zasmeye skozi solze veselo presenečeno dete. Na vzhodu je zažarela prekrasna mavrica; na levi se je pogrezala v svilene oblake, na desni se je spuščala med vrhove belih brez.

Takrat sem vas prvič občudovala, tihe breze. Od tedaj ste moje prijateljice, edino zavetje mojih izmučenih misli . . .

In svojo najlepšo mladost sem vpletla med ono belo vejevje. V mojem spominu so tako jasno začrtani lepi trenutki takratnih dni, kakor bi prinesli rožnati oblaki pred moje oči ono samotno dolino, da se še enkrat pozdravimo, da vzbudimo in pokličemo ubegle sanje mladih dni, izprehajajočih se po ozki stezah med belimi debli, med pahljačasto praprotjo.

Izza vitkega debela se mi hipno posmeje ubegla mladost, enaka porednemu detetu. Ves zapad je odet z živordečimi nageljni, na parobku mlade hoste zadehti cvetoč rožmarin, zadržti pobožna mirta in vse skupaj ovija poročni pajčolan . . .

Prijateljice izza mladih dni se vračajo. Prihitele so spet k meni, izpovedale prepolno dušo in spet odbežale. Na vrhovih je vzplamtel žadnji večerni žar. Nebo je zakrvavelo, zagorele so breze, veje so se zibale v večerni sapi, zazibal in zašumel je ves gaj. — —

Slutnja o skorajšnji spomladi je dahnila brezovi lozi prvo zelenje. V meji je zapel kos pomladni pozdrav. Šla sem v dolino, spomladi nasproti. Breze so me vabile, bile so nenavadno lepe.

Tedaj je prispel iz gozdne tišine Ivan. Na smehljajočem se obrazu mu je še dremal spanec. Z roko si ga je pregнал iz sanjavih oči in me prisrčno pozdravil, da je bil pozdrav vreden onega majskega jutra. Tako prisrčno se pozdravijo le sorodne duše, ki jih slučajno združi prelest mladosti.

Smejala sva se in z nama se je smejalo mlado jutro: škranec se je smejal v veselih dovtipih proti sinji modrini, prepelica je dražila družico v rdeči detelji, kobilar je obljubljal drugu,

da ga popelje na Veselo goro, solnčni žarki so pijani biserne rose skakali vsekrižem čez valovito strn.

Velikokrat sva se srečala na gozdni stezi. Ko sva najmanje slutila drug drugega bližino, križala je najini poti gozdna steza. Menda je moralo biti tako . . .

Žito je klasilo, zorelo, rumenelo in žitni valovi so šelesteli v toplo noč bajko o belem kruhu. Sladka govorica je plavala čez plan do nizkih koč in dahnila prijetne sanje utrujenemu zemljaku. Zadnji krajec se je zibal med snežnobelimi oblaki, zibajočimi se v zelenkasti modrini in je le napol razsvetljeval samotno kolovozno pot in staro znamenje ob njej, ki se je ob vsakem dihu vetra zmajalo in skrivnostno zaječalo, da je naju nehote prešinila tajna groza, kakor človeka, ki se zave, da hodi napačno pot življenja . . .

Slonela sva ob brezi in kramljala. In šepetal si mi o gorenjskih studencih in njih žuborenju, o zasneženih planinah, o visokih nageljnih in ponosnem rožmarinu . . .

Pripovedovala sem ti o sivem Krasu, ki skriva moj rojstni dom, popisovala brezdanje globeli, skrite med razžarjenim kamenjem in bodičastim brinjem, izpod katerega prileze modras in išče pekočih žarkov. Zamislili sta si duši v tajno lepoto oddaljenih slovenskih tal in iskali po neznatnih stezah otroške dni . . .

Zvezde so žarele tako svetlo, da sem razločila v nočni tmuni posamezne breze. Stale so druga ob drugi, kakor moje znanke na prijateljskem sestanku. Lahko bi jih imenovala kar po vrsti. Najvišja je Zlata, nižja a močnejša je Iva, najbolj bela je Marica, najdrobnejša Mili, najžalostnejša Mici, najmanjša je Danica, najbolj neznatna pa Tončka . . .

Bilo je pozimi. Vračala sem se peš iz mesta v domačo vas. V ivje je bila zavita vsa dobrava in gosta megla je lezla prav pri tleh. Na stezah je ležal prvi sneg. Droban je bil, voden in prozoren. Razločevala sem posamezne kamenčke skozi sneženo plast. Duša se mi je kopala v sladkih spominih na prelestno veselico minolega večera in sveže južno cvetje v mojih rokah je pričalo o mamljivih besedah in žarečih pogledih.

V kapeli na griču je zazvonilo . . .

Zdelo se mi je, ali je bilo res, da se je drevje sklonilo in v veliki svetosti prisluškovalo . . .

V mladem snegu sem zapazila globoke stopinje. Vtisnila jih je močna, sigurna noga. Vodile so v brezov gaj.

Na ovinku je voda curljala izmed ilovnatih brazd nizdoli, polzela na stezo in zbrisala nadaljni sled.

Doma me je čakalo rožnato pismo. Ivan se je poslavljajal. Izginil je za vselej iz brezove loze. Odneseš je seboj tudi moj smeh in dovtip . . .

Vsi, ki sem jih ljubila in cenila, so odšli, in končno sem tudi jaz odšla. V poletni noči sem se poslavljala od starega znamenja in belega gozda. Trudna sem bila in izmučena. Neka čudna moč mi je kovala noge k tlom, komaj sem jih premikala.

Čez plan je vel močan veter. Križ se je majal in ječal; raz divjih rož so padali cvetni listi, lovili se po zraku in padali k tlom daleč od križa. Tuintam se je prikazala kresnica, švignila mimo mene kakor hipna solnčna misel in se zapletla v tmino tople noči. Nebo je bilo prepreženo s črnimi oblaki in izza daljnega holma je žarela mesečina in motno obsevala prostrani dol. Razločno sem videla posamezne breze do Kolpe doli in hudo mi je bilo pri srcu, kakor tedaj, ko sem se prvokrat odpravljala od doma.

Pred mano leži dolina, tako sem si govorila, vsa tiha in lepa. Mir vlada med belimi debli, mir diha iz praprotja in resja, mir hodi po samotnem kolovozu, mir in pokoj mi rosi samotna noč . . . Čemu zapuščam to sveto zatišje? Ali bi ne bilo bolje ostati v tej samoti in se je za večno okleniti?

Notranji ukaz je velel: Pojdi! In šla sem . . .

Ozrla sem se. Breze so bile vedno enako oddaljene od mene — hitele so za mano . . .

Ko sem dospela do stanovanja, se je vtila ploha in vihar je razsajal kakor vojska na planjavi. Čula sem ječanje, škrabljanje in prasketanje. Nekaj se je plazilo pod oknom in praskalo na zid. Meni se je zdelo, da so se izruvale breze in prihitele za mano trdoma in vse pohabljene . . . Bile so le sanje . . .

Daleč so one breze, daleč . . . Moja duša se pa često vrača k njim. Tamkaj mislim in mislim, da vse po vrsti premislim. —

K meni prihajajo trumoma prijatelji in prijateljice in ponavljajo žalostno povest svojega življenja. Pa tudi oni, ki jih je pahnila smrt pod zemljo, tudi oni vstajajo in pripovedujejo . . . Nad njimi pa plava v črn pajčolan ogrnjena ljubezen in skrb njih svojcev in še od groze prevzeta vrača bolj žalostna, kakor je prišla.

Vse je že obhodila črna žalost in koščena skrb, povsod se je nastanila in tudi v moje srce je že prišla. Le v brezov gaj še ni našla poti. Zato mi vasuje duša v oni dolini.

V brezovem gaju se gode čudeži . . .

*Pisalka je vsekako tal
Tolerstila se je je sicer tudi. moderna, misterioznost. — A
ne tako, da bi jej ne bilo povsod
V. med po V. not
28/516 (50 leti
starematereke fr*

Ivan Podrobnik:

Izza zavese.

(Dalje.)

Ne, ne, to niso argumenti, ki prepričajo, vse to ne drži. Kljub vsemu takemu dokazovanju ostaneš uverjen, da si bil prevaran, občutiš z mrzlim, celo moškemu, ki je sam varal, skoro nerazumljivim čustvom, da je bilo to bitje padlo popolnoma iz okvira družine, da te je mrzelo, občutilo kot nadlego, da je moralo želeti, da te ni, in da ti je, tebi, očetu male Nadice, malega Ivančka, majčkene Milice, katerim je ona mati, želela vsaj podzavestno smrt . . .

Ali vse to ni nič, vedno in vedno kljuje le ena misel: Ali je prišlo ali ni prišlo med njima „do tega“ . . .

In pri tem vendar neprestano čutiš, da si bestija, da se ta tvoja neprestana misel tiče samo še njenega telesa, tega vsekakor vsaj s poljubi, objemi, intimnostmi omadeževanega telesa, te posode vseh nizkotnih in nečistih poželjenj in nagonov, ki so jo z vso, iz globokega spoznanja njene zavrženosti izvirajočo srditostjo črtili in z besnimi psovkami obsipali po najvišji popolnosti hrepeneči in njo kot poglavitno oviro na tej poti spoznavajoči asketi srednjega veka, to lovilo, ki se nanjo pripnejo sramotne verige moškega suženjstva, da ne moremo prosto hoditi . . .

Toda, ako grem tako dalje, padem sam v ton starih asketov. In nazadnje vse zabavljanje in zmerjanje ne pomaga nič in človeka kvečemu osmeši. Tu smo in tu ležimo pred malikom in stegamo svoje poželjive roke po njem, — zdaj toliko bolj poželjive, ker čutimo, da ga nam je hotelo nekaj ugrabiti, toliko bolj poželjive, ker je po tujih rokah omadeževano, ker je toliko bolj vredno svojega nečistega namena, ker uprav ta njegova omadeževanost, vrag vedi zakaj, toliko bolj draži naše poželjenje . . . Malik pa se smehlja in vživa, ko vidi, da grabiš zdaj še strastnejše po njem, ne vprašuje in bi tudi ne razumel, iz kakega kalnega močvirja izhlapeva ta strast, ima jo najbrže celo za izbruh ljubezni nanovo podžganih čustev in ne čuti, da mu je tvoja duša izgubljena . . .

Ali nekaj dobrega ima na sebi vendar tudi to . . . Često se spomnim pripovedke a starem, debelem Turku in njegovi prekrasni odaliski. Zgodilo se je bilo, da se je odaliska nekoč šetala po pašinih vrtih brez pajčolana. Ko se slučajno ozre po sosodnih hišah,

zagleda tam na oknu prelepega mladeniča, strmečega zadivljeno v njen bajni obraz. Tedaj je presunil s sladko bolečino meč ljubezni tudi njeno srce. In ko je zazvenela sredi tiste noči potem izpod zamreženih oken njenega harema komaj slišno mila pesemca, je z opojno grozo takoj spoznala, kdo ji pošilja ta plahi pozdrav . . . Ali, o Alah, stari Turek je bil še vedno pri njej in je slišal tudi on. Zdaj, zdaj bo planil pokoncu, bo zarjul in bo sklical po svojih starih pravicah vso sosedščino, da pobijejo nesramnega skrunilca svetih običajev . . . Toda ne, starec se je samo zahehetal, prijel je devojkjo mehko za roke in jo je peljal do odprtega okna druge sobe. In tam je v jasni mesečini pokazal onemu doli njen obraz in mu je rekel s prijaznim glasom: „O, Selim-beg, razumem popolnoma, da si mi vzel srce te moje lepe ljubice in natanko sem začutil, kako ji je strepetalo ob tvojih nežnih verzih. Toda vedi, da te ne zavidam, dokler si ti doli pod temi zamreženimi okni, jaz pa poleg nje; dokler si ti sicer tu notri v teh njenih prsih, zunaj na njih bajnih čarih pa snujejo moji blaženi prsti vse slajše melodije, nego tvoji po trdih strunah tvojega godala . . . Poj kakor in dokler te je volja, samo če bi se kdaj predrznil, povzdigniti svoj glas, da te čujejo sosedje, ali celo prestopiti ta prag, potem te raztrgajo moji evnuhi kakor psa in moji psi kakor ono tele, katero si, o Selim-beg!“ . . .

Toda lahko staremu Turku! Kaj je njemu ženska duša? Nas pa je kultura naučila hrepeneti tudi po njej. In hrepeneti po tem, da bi hrepenela po naši . . . Ali da bi razumela vsaj to, kaj pomeni, če ji je naša duša izgubljena . . .

Ah, da bi se moglo zgoditi, da bi se ta naša duša naenkrat pred njo odprla, da vidi v njej ves naš gnus, vse naše zaničevanje, mogoče bi se le zdrznila, mogoče bi le pomislila, kaj bo z njo, kaj jo čaka, kadar začne starost s koščnim pisalom črtati svoje znake po njenem uvelem licu, po tej danes še tako gladki krinki, ko je duša, duša izgubljena . . . Ali bogovi, morebiti iz usmiljenja, morebiti iz neusmiljenja, so dvojno zakrili očem ubogih zemljanov, kar naj jim ostane zakrito: grozote življenskih globin. Zakaj zaprli so njih očem duše njih bližnjikov in predvsem tudi dušo njih, ki so ž njimi zvezani s sto vezmi, da more i najbistrejše oko komaj slutiti, kaj se godi pod zakrivalom; a udarili so vrhu tega še razum s slepoto, da ne bi verjel, da so te strahote resnične, da veljajo tudi zanj, da ne bi mogel pojmiti, tudi ko bi videl . . . Iz usmiljenja morda so storili to bogovi, ker bi nad tem pogledom okamenelo, akoprav ne bi verjelo, človeško srce, — iz zlobnosti, da ne najde suženj

poguma, da raztrga sramotno vezi in da naprej živi to svoje sramotno življenje . . .

Ne, ne, samo iz usmiljenosti, samo iz usmiljenosti . . . Pogledaj jo, kako se smehlja v sanjah poleg tebe! . . . To pač dobro veš, da ne sanja o tebi in ti tudi ni na tem; toda mogoče, da vidi sinka, kako je postal velik in imeniten gospod in kako se blesti zlata uniforma na njegovem vitkem telesu; ali gleda hčerko v njenem belem poročnem nakitu in najblažjega mladeniča z mirto na fraku ob njej; ali o svojih lastnih detinskih in deklških letih: kako se pelje v novi beli obleki k birmi, vsa kočija polna sladkih kolačev; ali kako prihajajo k njej prijateljice, da ji čestitajo k zaroki, nekoliko radovednosti, nekoliko zavisti v očeh; ali sanja, da je žena sijajnega kavalirja na sijajnem gradu, da se vrtila tolpa pokornih slug in služabnic okrog nje, skozi visoka okna pa se sliši nestrpno drhtenje automobila dol pod širokimi mramornatimi stopnicami, da jo popelje skozi alejo v veselo belo mesto; ali pa sanja o princu, ki se mu je konj ustavil od samega začudenja, ko je šla ona mimo, in strmi sedaj lep jezdec zanjo; ali pa sanja o kralju Matjažu . . . Toda, da ni ugibanja in da so razgrnjene te njene sanje pred teboj, pa da vidiš, da se smehlja enemu od teh svojih bivših, sedanjih ali bodočih ljubčkov, sunil bi jo morda brutalno od sebe in pred svoj prag . . .

Ne, bolje, bolje je tako . . . Samo Bog je dovolj močan, da mu ni treba niti varati niti varanemu biti. Za nas revne zemljane pa je prevara ena onih blagrov, ki nam pomagajo, da moremo živeti. Zato še enkrat pravim, usmiljeni ljudje, iskreni prijatelji: ne trgajte nam zakonskim možem koprene raz oči! . . . Da, ako mislite, da je še čas, da nam bo še mogoče iz poloma rešiti „zadnje upanje, da ni še prišlo do tega“, potem da, potem obvestite nas! Drugače pa skrbite še vi drugi, da ostanemo v svoji slepoti! . . .

Zakaj še eno veliko dobroto nam morda napravite: tista sedaj tako visoko plapolajoča njuna „ljubezen“ bo kmalu ugasnila. Samo pustiti ju moramo mi in vi, da ne bosta občutila res prav nobenih „zaprek“, in glejte: prej se je bo naveličal, nego si sami mislite. To je usoda vsake teh srečnih nesrečnic, da žive v dvojni zmoti: v eni, da se je oni res idealno zaljubil v njo, da se je iz samega čistega hrepenenja zvijal pred njo in da je potem vse drugo prišlo le samo od sebe, kakor pač fant zapelje svojo dekle, nehote in nevede, sam v vrtinec svojih strasti potegnut in potem sam najbolj prestrašen, da se je zgodilo tako. Mraz bi jo stresel siroto, da se

ji nenadoma razgali ves njegov brutalni, od prvega trenutka do končne „izvršitve“ skrbno sestavljeni in premišljeni načrt. Druga velika njena zmeta je ta, da misli, da jo oni zdaj, ko mu je vse dala, še bolj iskreno ljubi . . . Imel sem nekoč v svoji pisarni „razpravo“ tudi med takima dvema. „Seveda zdaj me zapustiš, zdaj, ko si se me navžil! Zdaj, ko sem ti vse žrtvovala, vse dala!“ mu je ihtech očitala. — „Kaj si pa ti takrat delala, ko sem jaz vžival? Ali si morda križev pot premišljevala? Kar molčiva rajši o tem: vsaj toliko, kolikor jaz, si vživala tudi ti, in s tem sva menda kvit! In kaj si mi dala? Ali si sploh še kaj imela, kar se lahko imenuje dati? Ta pa res govori, kakor da bi bila prej devica, ki sem jo šele jaz omamil!“

In s temi njegovimi sirovimi besedami je povedano pravzaprav vse, kar sem hotel tu jaz povedati. Stokrat srečna še ona, ki je imela posla s kako svojo prejšnjo „ljubeznijo“, ako le mogoče s svojo takozvano prvo ljubeznijo! Tu se ji lahko posreči, da zbudi v ljubimcu vsaj še nekaj, rekel bi deklinškega čara, vsaj nekaj one poezije, ki jo je oblivala nekdanj kot neoskrunjeno dekle in ki je skoro vsakemu moškemu toliko do nje. In ker smatram, da je skoro vsaka ženska, posebno pa zaljubljena, v večji ali majši meri idealna, — razumem, zakaj si tudi vsaka toliko prizadeva, da bi v svojem ljubimcu zbudila kolikor mogoče te iluzije. In tu, v teh „prejšnjih ljubeznih“ je vsaj še spomin mogoč na ono, kar je nosil metulj na svojih krilih, cvetica na svojih perescih, predno ju je prijela človeška roka . . . Toda tudi le spomin: vedno iznova, sredi najvshičenejših poljubov in najtoplejših objemov se bo tudi temu ljubimcu dvigal iz srca trpki občutek, da je na teh ustnih in čez te ude plapolala že druga strast, in le manj neprijetna zavest, da bodo morali ti udje še nocoj, jutri, pojutrnjem zopet vršiti svoje „zakonske dolžnosti“ . . . O ti občutek, ki provzroča posebno in ako hočeš pretirano delikatnim moškim neznosno že samo misel, da bi imeli posla s poročenimi ženskami, akoprav so zmožni, da se brez gnusa zatekajo k takim, ki so na uslugo vsakemu.

Ker so pa prve ljubice tudi pozneje še vedno vsaj za silo dobre ljubice, sledi iz tega morala, naj ima pred svojo poroko vsaka vsaj po nekaj takih „prvih ljubezni“, da po treh, štirih, petih letih, ko ji postane zakon že dovolj dolgočasen, lahko poseže po oni izmed njih, ki ji bo najbolj pri roki in ji ne bo treba iskati šele čisto novih ter tvegati, da postane „žrtev spolne spekulacije“. Vsaj prva gori omenjenih zmot ji ostane tako morda prihranjena:

„prva ljubezen“ jo bo morda vsaj nekaj časa resnično ljubila, dokler ljubimcu ne postane vsa stvar predolgočasna, ali ta zalezujoča, ljubosumna, egoistična strast poročene ženske preveč nadležna in lastni življenski sreči preveč na poti, posebno, ako bi si gospod prijatelj zdaj že vendar enkrat hotel „ustanoviti lastno ognjišče“. Ali pa dotlej, in to niso najredkejši slučaji, ko prijatelj spozna, da se „vsa ta stvar“ varanja z ozirom na neprestano tveganje pravzaprav vendarle „ne izplača“. Saj se lahko vendar vsak hip dogodi, da pride umazana historija na kak način na dan in lahko on pri tem izgubi svojo čast, ako ne še kaj drugega. Ali končno dotlej, ko se mu to dvolično, neiskreno življenje, to njegovo hinavsko sleparjenje moža, kateri ga smatra za svojega posebnega prijatelja, ta zavest, da ga mora prezirati ves svet, ki vidi, česar edini še njen mož ne vidi, da se mu vsa ta njegova podlost na eni strani in na drugi strani ta drzna ravnodušnost njegove sokrivke, ki se ponaša, kakor da je to, kar počenjata, najnaravnejša stvar na svetu, končno tako ne zagabi, da ga nekega dne ta gnus sam vrže iz njegove grde vloge. Potem zbogom, ljubica, vse tvoje solze, vse ruvanje las, ves tvoj obup ti ne pomaga nič, — dečko gre in ga ne bo nazaj. Še sreča, da imaš moža, ki mu na prsih pod bogve kako pretvezo počasi izplakaš svojo bol. In do tega, pravim, pustite priti, usmiljeni ljudje, iskreni prijatelji, — zdaj se „prevarana“ žena skoro gotovo z novo silo oklene svojega soproga, vsaj dokler si ne najde drugega tolažnika. — Poznal pa sem slučaj, kjer je taka žena možu celo resnično zvesta ostala, ker je onega resnično ljubila.

Na tej ženski me je to zanimalo in še nekaj: kako je pozneje sama sodila prijateljico, ki jo je bil mož zasačil, da je bila nekoč v sobi človeka, ki ga je imel na sumu. O, ni bilo niti dvoma, da je šla ta njena prijateljica uprav „po to“. In to je trdila vpricho mene, ki ji je bilo dobro znano, da prav jaz vem, kake so bile svoj čas njene lastne poti. In pošegatalo me je, da sem ji pripomnil: „In vendar poznam poročene ženske, draga gospa, katere so tudi zahajale k moškim, ki smo jih vsi imeli za njih ljubimce, a stavim, da bi vsaka izmed njih prisegla, da je šla po poštenih opravkih. Torej je to vendarle mogoče.“ Samo komaj vidno je zardela in že ni bilo nobene zadrege več na njej. — „Mogoče je že, ali glede gospe Ježeve tega vendar ne boste trdili!“ je trdno odgovorila. „Jaz že, ki sem hudobnež“, sem se zasmejal; „ali da bi kaka ženska drugi ne podtikala najgrših namenov, tega seveda ne pričakujem.“ Zdaj: ali so ženske res tako pametne, da čutijo, kako bi se še bolj

eksponirale, ako bi trdile, da so take nemogoče stvari mogoče, ali pa so tako perfidne, da pobijajo celo nemogočnosti, ki bi prišle njim samim v prid? . . .

Ta vprašaj je bila snoči zadnja stvar, ki sem jo zapisal, in davi, ko sem vstal, sem pomislil o tem. In prišla mi je misel, da ženskam uprav radi njih priznane prekanjenosti vse preveč podtikamo; da jim namreč podtikamo preveč inteligence. Logično je, da se na ženski, ki sicer ni inteligentna, tudi v ti njeni prekanjenosti ne more javljati baš inteligenca, nego da mora ta njena prekanjenost izvirati iz kake druge lastnosti, kakor se javlja pogostoma tudi pri še tako zabitem in nešolanem kmetu naravnost neverjetna prefriganost in navihanost, posebno ako gre za njegovo korist.

Zakaj bi potem ženski, ki jo imam za omejeno v vseh stvareh, pripisoval samo na eno stran nenavadno inteligenco? Ali ni večkrat kriva uprav moja lastna inteligenca in iz nje izvirajoče spoštovanje pred lastnim razumom in razumom drugih ljudi, da ne pogodim, kar bedak, pa bodi ženski ali moški, kar takole zadene? Ali je vedno večji tepec oni, ki je bil prevarjen, nego oni, ki ga je prevaril?

Da se povrnem k stvari. Ženske nas vse po vrsti nasamarijo, ker jih gledamo mi moški z istimi očmi, kakor se gledamo drug drugega, moški moškega, med seboj, in se naši razumi in s tem tudi naše oči ne znajo prilagoditi spoznanju, da so to bitja sui generis, posebni človeški stvori ter da ni pravilno, da jih sodimo po isti logiki. So sicer moški, ki to razliko zadenejo kar sami od sebe, in oni znajo z ženskami tudi pravilno ravnati; toda vobče to tudi niso pravi moški in ženske same jih ne notirajo al pari. Temu je seveda v glavnem vzrok ta, da išče ženska v možu pred vsem možatosti, ki je ti murčki, — spoznaš jih po prijaznih ličkah, zglajenih frizurcah, izgleštanih ročicah, zaljubljenih očkah in počasnih besedah, — ki je ti možicelji nimajo; a vsaj podrejeni vrsti pride pri njih izberi v poštev tudi popolnoma pravilni čut, da je to sorto moških, ko ima skoro njih lastno naturo in so ji lastna skoro njihova svojstva, veliko teže voditi na vrvici, nego nas poštene medvede, in veliko teže proučiti načrt njihovih duš, ker so tudi pri teh kakor pri njih samih skoro vse črte zveržene, zakrivljene, nepravilne. Naše pa so ravne, skoro matematično določene, kakor pri tekanju svetov po vsemirju, kjer zvezdoslovci leta naprej povedo, kje in kdaj jo bo ta ali oni nebeški potovalec polomil. Na to pozemsko astronomijo se razume skoro prav vsaka ženska, ako ni že več nego bedasta. In to ji je prirojeno kakor slavcu petje, mravlji mar-

ljivost, lisici navihanost, da ne segam po primere k manj dostojnim predmetom. Bog je dal kraški ovci belo volno, da je ropar ne razloči od kamenja, oslu dolga ušesa, da ne zamenjaš njegovega priganjača ž njim, zajcu prožne noge, da pes lahko izkoristi svoje, — Bog je dal vsakemu bitju dar, ki je njemu samemu ali pa njegovemu bližnjemu na korist. Osobito to zadnje je bilo ob stvarjenju po mnenju mojega pokojnega strica Ivana v prvem redu upoštevano. Tako mi je nekoč točno pojasnil korist bolh. Delaven človek, uspehan in ubit kakor je, bi se pogreznil v tako globok sen, da bi mu kri „zaspala“, kakor „zaspi“ roka ali noga, in potem bi se ne zbudil več. Pa ga bolha vsaj toliko pošegeče, da se premakne, pri čemer se kri „splenka“. In ta namen imajo najbrže vsaj ene ženske, ki bi o njih človek res prišel v skušnjave, da bi trdil, kako niso prav res za nobeno korist na svetu: „plenkajo“ nam kri, ker bi nam sicer v zakonu sčasoma „zaspala“ . . .

Ali vrag vedi: ne mogel bi trditi, da je ravno prijetno to „plenkanje“ . . . Sediš ž njo pri mizi v veseli družbi in nikdar ne veš, ali si ne stiskata z njenim sosedom pod mizo kolen . . . nikdar ne veš, kaj pomenijo ti njuni smehi in pogledi . . . Sediš v vozu, in nikdar nisi gotov, da se ne držita tam zadaj za tvojim hrbtom za roke . . . Pa se ne smeš niti ozreti niti pogledati malo pod mizo, ker bi se osmešil . . . Zakaj ti vendar ne moreš povedati vsakemu, ki pride ž njo v dotiko, da si vse to s to žensko že doživel: ko je ona nekoč tako s teboj varala drugega in s tem in z onim tebe . . . Seveda se bo našel morda tudi to pot prijatelj, ki že zdaj opazuje vse to, ker sedi bliže tam in lahko vidi . . . No, in ker ni njen mož, pa se lahko pogovori z drugimi, „ali niso tudi oni opazili“, — ni vrag, da bo celo omizje „opazovalcev“ več videlo nego ti sam, ki niti ne smeš „opazovati“, ako nočeš, da to tvoje opazovanje nazadnje še opazovalci sami opazijo in imajo potem dvojno zabavo . . . In tako igra tak možak vedno ter hote in nehote precej žalostno vlogo. Proti temu ostane le dvojna pomoč: ali si ne storiš nič iz tega ali pa „imaš zaupanje“ . . . Ali vrag vzemi eno in drugo! Zakaj kar se prvega tiče: ti bi že, ali drugi ne bodo nikdar ne umeli in tudi ne verjeli, da ti je res vseeno, in jim boš ravno radi tega ali smešen ali pa bedast. Kar se pa zaupanja tiče: imej ti, ako hočeš zaupanje in pusti v sobo, kjer imaš odprto blagajno, človeka, ki so ga že desetkrat zaprli zaradi tatvine! In zaupanje te šele napravi smešnega, prijatelj, in tvojo ženo za te lopove še bolj „privlačno“.

Sploh pa se o zaupanju do žene lahko obrne pogovor, ki pravi, da je pot v pekel tlakovana z dobrimi naklepi: pot po rogove pa z „zaupanjem“. Brezkončno zabavno je, kako ženske „bijejo“ uprav na to točko: ničesar od moških tako odločno ne zahtevajo kakor zaupanja. Mene zanima, čemu je ženskam toliko na tem božjem zaupanju. Ker ga rabijo v oporo svoje slabosti v izkušnjavah in proti zalezovanju, ali ker ga rabijo, da ga potem zlorabijo? Ali ga rabijo torej takorekoč iz altruističnih ali egoističnih razlogov? No, nekaj jih bo pač tudi prve sorte, ki jim je to zaupanje samo dobro defenzivno sredstvo; ali velika večina ga rabi za ofenzivo. To je tisto zaupanje v njihovo nepristranost, molčečnost, diskretnost, solidnost, brez katere bi sodniki, spovedniki, zdravniki, bankirji niti ne mogli vršiti svojih več ali manj vzvišenih služb. Naravni in lahko razumljivi egoizem jih sili, da se za to zaupanje tudi primerno potegujejo. Ker vemo, da v filozofskem smislu vsak altruizem izvira iz egoizma, razumemo, da se pri bitjih, pri katerih temeljijo tudi najplemenitejša dejanja bolj v delovanju srca nego razuma, reducirajo skoro vsa dejanja na egoizem. To velja seveda tudi za ogromno večino žensk. Da pri mondénki izvirajo vsa dejanja in nehanja že celo iz egoizma v navadnem pomenu besede, to je še bolj naravno. Ves svet se suče in obrača edino le okrog njene prevažne osebe, vsako stvar premeri s svojimi neusmiljeno ostrovidnimi očmi, ali ji je koristna ali ne, ali kaj doprinaša k njeni udobnosti, njeni važnosti, njeni slavi ali ne. In po tem vse presoja. In tista o „otrokih, ki dobro stojijo k njeni toaleti“ in o „stiliziranem soprogu“ ni niti na pol tako banalna, kakor je videti.

(Konec prihodnjič.)

Književna poročila

Carniola. Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko . . . Uredniki: Dr. Jos. Gruden, dr. Jos. Mantuani, dr. Gv. Sajovic. Nova vrsta. Let. VII., zvezek 1. V Ljubljani 1916.

Uredniški konzorcij glasila kranjskega Muzejskega društva se resno trudi, da ohrani naši zgodovinski in prirodopisni vedi tudi v sedanjih neprijaznih razmerah častno mesto in dobro ime. Prvi zvezek novega letnika prinaša na uvodnem mestu zgodovinsko-umetniško študijo V. Steske o cerkvi sv. Primoža nad Kamnikom (1—29). O postanku cerkve nam pisatelj ne ve povedati ničesar, kajti najstarejša listina iz l. 1396. govori o njej kot že stoječi cerkvi. V očrt nadaljne njene usode je vpletel avtor poglavje o češčenju sv. Primoža in Felicijana med Slovenci in je skušal rešiti vprašanje, kaj je s svetinjami obeh mučenikov. Podrobni opis zunanj-

ščine in nolranjščine te zanimive gotiške dvoladijske stavbe ponazorujejo številne ilustracije. Iz naše domače umetnosti je posebno omeniti priznico, ki jo krasí še-stero Mencingerjevih oljnatih slik, izdelanih nenavadno skrbno in z mojstrsko lah-koto. Stenske freske, ki se oklepajo italijanske renesanse, je dovršil Ljubljčan Elias Wolff l. 1592. V dodatku so objavljene tri latinske listine. Večje zgodovinske važnosti je tretja, ker nam pripoveduje, da je bila cerkev 9. septembra 1492 „iznova posvečena, da se imenuje cerkev sv. Radegunde, da pa je bila prej posvečena sv. Primožu in Felicijanu, ker so se ondi pred turškim vpadom hranile svetinje teh dveh svetnikov, in da so cerkev v prejšnjih časih obiskovale velike trume vernikov“. — Ravnateljstvo Idrijskega rudnika nadaljuje z objavo gradiva o tretji okupaciji Idrije po Francozih l. 1809. (str. 29—39). Ivan Šašel je na novo nabral par do-neskov k zgodovini zvonarjev in zvonov po Kranjskem (80—84). Prof. Kaj. Stra-netzky je opozoril na nekaj jam in požiralnikov okrog Žirov, ki pa še čakajo natančnejšega preiskovalca. — Med prirodopisnimi sestavki je v prvi vrsti omeniti dr. J. Ponebška nadaljevanje monografije o naših ujedah (39—60). Tokrat je opisal malo uharico, močvirno uharico in deloma še velikega skovika. Bogata na-vedba literature bo dobrodošel kažipot celo strokovnjaku, kaj šele nestrokovnjaku. Opisi posameznih vrst so zdaj krajši, živahnejši; dobre slike povečujejo njih mi-kavnost. — Enako nadaljuje prof. Alf. Paulin v lanski Carnioli začeto razpravo „Über einige für Krain neue oder seltene Pflanzen und die Formationen ihrer Stand-orte“ (61—72). — Albin Seliškar je na kratko opisal modropikčastega slepiča, ki je ugotovljen tudi za Kranjsko po edinem eksemplaru, ki je bil ujet v južnih deželah naše monarhije. — Književna poročila o slovenskih in nemških publikacijah, ki spadajo po svoji vsebini v okvir Carniole, so prispevali dr. J. Debevec, dr. J. Gruden, ravn. dr. Mantuani, J. Vesenjaki in Ferd. Seidl. Običajni „Dru-štveni vestnik“ zaključuje obsežni zvezek.

J. Š.-r.

Lovrić Božo, Sveto proljeće. Izdanje „Društva hrvatskih književnikov“, knj. 36. V Zagrebu, 1915. 80. 110 str. Broš. 2 K.

Lovrićeva „Sveta pomlad“ spada med najmočnejšo liriko, kar smo je dobili zadnja leta. To ni cvetka, ki z drobnimi koreninicami rahlo lepi v zemlji, temveč stoji trdno v široko obdelanih tleh ideje in volje in močno poganja v naše ozračje. V prozi pisani uvod nam tolmači naslov knjige.

Nekega poldne je nenadno zavladal silen in topel veter. V svojem besu in neobuzdanosti je porušil vse, kar je bilo slabo, zlomil vse, kar je bilo trho. Narasle so vode; a ko se je plegla voda, so povsod ozeleneli lati, oživljali grobove, kitili krove. Nad kulo, napol razrušeno, je plapolala razprana zastava... Tako je to „sveto proletje“. In orač zapara zemljo in poseje močno seme, ki naj nahrani vse pleme, in kovač kuje jatagane, nože in sablje in topuzine za junake, in potniku še oči niso zatajile svetlobe solnca in svobode vetra. Goslar si izdela iz javora gosli in iz grive si splete strune. Ta goslar posvečuje svoje pesmi vsemu temu, kar želi rasti in se izraziti v borbi, kar išče očiščenja v spopadih; silno in lepo mu je, kar je ustvarjeno za ljubav, ustvarjeno za borbo. Mrzka mu je slabost, ker je vaju, da na njegov mig trepetajo deca in fantje. Čuje veter, kako se pritožuje nad močjo ter jo proklinja, da mu ni dala druga v borbo, da bi poizkusil svojo moč ter je obsojen se bití sam s seboj. Po silnem sinjem morju plovejo njegovi ljudje v modro večnost, da bi osvajali in da bi zopet oživela priča o junaku, ki je blodil deset let po neverni gladini, dokler ni osivel ugledal zopet svojega doma. Proklinja „prodane žene in kupljene misli“, pa ženo nerodico, suho kakor mož modrijan, ki

svoje modrosti ne pretvarja v čine, a proslavlja majko, ki hrani s svojim mlekom nebrojna pokoljenja... Na stari kuli bedi „mati vseh junakov“; okoli zidov se plazi v burji Senca, a njen Joško nese zlato križarsko zastavo; deva nosi živo vodo po bojišču... V litijah (grških procesijah) gredo vrste svetlih in čim težje je vpitje in čim večja je borba, tem skladnejši in čistejši so glasovi pobožnih; a največji med njimi mesto propovedi dvigne k zvezdam krvavo človeško srce, ki ga je strela prebila sedemkrat, ki pa ni prestalo biti. „Mati vseh žalostnih drži v roki grižljaj belega kruha in poln kelih vina, kri in telo svojega Sina, oblast in moč vstajenja...“ In pesnik vidi iz temnice rob neba.

Ta pesnik je Božo Lovrić. Kršna skala dalmatinske obale in gladina morja sta kumovali njegovi mladosti. Na vseučilišču je bil v Zagrebu, a potem je s Kösorom krenil v svet. Ustalil se je v Pragi, kjer sedaj živi že več let. V nakladi „Splitske omladine“ je izdal prvo svojo knjigo: „Hrizanteme“ (1902/3). Eno zbirko pesmi in eno dramo „Prije noći“ je izdal pri „Matici Srpski“ v Novem Sadu, dramo „Dugovi“ pri „Matici Srpski“ v Dubrovniku. Knjigo „Essays“ in roman iz dalmatinskega življenja „Crni brod“ (ali „Braća Kuzmanić“) je izdalo „Delo“. Lovrić je sotrudnik „Savremenika“, „Književnega glasnika“ in dr.

Ivan Vezelj.

Humoristična knjižnica. Izhaja v Zagrebu. Pred seboj imam 73. in 74. zvezek te zbirke: A. P. Čehov, Izbrane humoreske. Zdi se mi čas, da opozorim naše občinstvo na to knjižnico, ne samo zato, ker je prinesla „prijatelju humorja“ že toliko izvrstnega blaga: poleg hrvaškosrbskih humoristov, med njimi posebno Bronislava Nušiča, tudi Čehova, Gogolja, Mark Twaina, Maupassanta, Daudeta in dr., nego ker se mi zdi, da je humor najboljši posredovalec za „medsebojno zblizevanje“; tako se res „igraje“ naučiš jezika. Razen posebnih „ljubiteljev“ slovenskega jezika se Hrvatje slovenščine niso in ne bodo učili; mi pa se hrvaščine bomo, če nismo prehudi lokalni patrioti in če umevamo dejanske razmere. S tega stališča so prevodi iz hrvaščine v slovenščino nesmiselni, ne pa narobe; v kolikor je namreč nam na tem, da nas spoznajo tuji narodi. — „Humoristična knjižnica“ stane letno (za 24 zvezkov) 6. K. Čudno, da se še ni našla slovenska glava, ki bi se lotila takega brezdvomno dobičkonosnega podjetja.

I. P.-k.

Uredništvo je prejelo sledeče književne novosti:

Milan Rešetar, Elementar-Grammatik der kroatischen (serbischen) Sprache. Zagreb 1916. Mirko Breyer's Buchhandlung. 80. XI + 208 str. Vež. 4 K 80 v.

Dr. Anton Breznik, Slovenska slovnica za srednje šole. Celovec 1916. Tiskala in založila tiskarna Družbe sv. Mohorja. V. 80. 276 str. Vež. 3 K 60 v.

Pavel Novak, Nemščina brez učitelja. II. del. Slovensko-nemški razgovori v vsakdanjem življenju. V Ljubljani, 1916. Založila Katoliška bukvarna. M. 80. VIII + 99 str. Broš. 1 K 20 v.

Slovenske vojaške narodne pesmi za moški zbor priredil Fran Marolt, učitelj. V Ljubljani 1915. Izdal in založil prireditelj. M. 40. VI + 71 str. Cena kart. odtisu 1 K 50 v, v platno vež. 1 K 80 v.

Mestna hranilnica ljubljanska

:: Ljubljana, Prešernova ulica št. 3. ::

Največja slovenska hranilnica!

Vlog koncem leta 1915 je imela vlog . . . „ **48,500.000**—

Rezervnega zaklada „ **1,330.000**—

:: Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje po ::

4¹/₂ %

brez odbitka. Hranilnica je **pupilarno varna** in stoji pod kontrolo **c. kr. deželne vlade**. Za varčevanje ima vpeljane lične

domače hranilnike.

Narodna knjigarna v Ljubljani

priporoča sledeče knjige:

Atila v Emoni. Romanca Napisal Ant. Aškerc. Cena broš. 1 K 40 v, vez. 2 K 40 v, s pošto 10 v več.

Brodkovski odvetnik. Roman. Češki spisal V. Beneš-Šumavskyi. Cena broš. 1 K 50 vn., vez. 2 K. 50 vin., s pošto 20 vin. več.

Čez trnje do sreče. Roman. Spisal F. Senčar. Cena broš. 1 K 20 vin., vez. 2 K 20 vin., s pošto 20 vin. več.

Greh in smeh. Zabeljene in osoljene kratkočasnice. Zbral Tinček Hudaklin. Cena 1 K, s pošto 10 v več.

Gospod Žabar. Humoristično-satirične in resne sličice iz sedanjosti. Spisal Luigi Calco. Cena broš. 80 v, s pošto 10 v več.

Narodni kataster Koroške. Spisal Ante Beg. Cena 60 v, s pošto 70 v.

Gospod Bucek. Humoristično-satirične in resne sličice iz sedanjosti. Spisal Luigi Calco. Cena broš. 70 v, s pošto 10 v več.

Kralj Matjaž. Zgodovinski roman. Spisal Fran Remec. Cena broš. 2 K, vez. 3 K, s pošto 20 v več.

Lepi striček. (Bel-ami.) Roman. Francoski spisal Guy de Maupassant, prevel Oton Zupančič. Cena broš. 3 K 50 v, vez. 4 K 70 v, s pošto 20 v več.

Ljubezen in junaštva strahopetnega praporščaka. Zgodovinska povest. Cena broš. 80 v, vez. 1 K 60 v, s pošto 10 v več.

Rienzi zadnji tribunov. Zgodovinski roman v dveh delih. Spisal Edward Lytton-Bulver. Cena 4 K, vez. 5 K 20, s pošto 20 v več.

Kmetska posojilnica ljubljanske okolice

registrovana zadruga z neomejeno zavezo v Ljubljani

:: obrestuje hranilne vloge po čistih ::

4³/₄ %

brez odbitka rentnega davka, katerega
plačuje posojilnica sama za svoje vložnike.

Posojilnica posojuje svoj denar na varna
kmečka posestva, radi tega je tudi ves
denar pri njej popolnoma varno naložen.

Gospodarstvo posojilnice vodijo gg.:

Ivan Knez, veletržec in velepos. v Ljubljani.

Andrej Šarabon, veletržec in pos. v Ljubljani.

Josip Lenče, veletržec in posestnik v Ljubljani,

Ivan Mejač, veletržec v Ljubljani,

Anton Pogačnik, posestnik v Spodnji Šiški,

Franc Jarc, posestnik v Medvodah,

Avgust Jenko, posestnik v Ljubljani,

Alojzij Vodnik, kamnosek in pos. v Ljubljani.

Rezervni zaklad nad K 900.000.—.
Hranilne vloge nad K 20,000.000.

:: :: **Ustanovljeno leta 1881.** :: ::